

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

*Всеукраїнська
науково-практична конференція*

VII ЮРИДИЧНІ МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ

ПРОГРАМА та ТЕЗИ

Миколаїв – 2022

УДК 378(06)ЧНУ
Ю 70

Ю 70 VII Юридичні могилянські читання : Всеукр. наук. -
 практ. конф. : програма та тези / ЧНУ ім. Петра Могили. –
 Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. – 104 с.

© ЧНУ ім. Петра Могили, 2022

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

*Всеукраїнська
науково-практична конференція*

VII ЮРИДИЧНІ МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ

ПРОГРАМА

Миколаїв – 2022

СЕКЦІЯ

ПРИВАТНЕ ПРАВО

Дата, час та посилання: 23.06.2022, 12:00.

Zoom Meeting.

Ідентифікатор конференції: 814 7445 3203, Код доступу: 5DRLLR.

Керівник секції: **Валецька О. В.**, канд. юрид. наук, доцент.

Секретар секції: **Костенко К.**, провідний фахівець кафедри.

Мета проведення: проведення комплексного наукового дослідження та обговорення актуальних проблем щодо стану реформування правової системи України в сучасних умовах.

1. **Валецька О. В.** (канд. юрид. наук, доцент, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна).

Аналіз змін у трудовому законодавстві в період воєнного стану.

2. **Панченко С. С.** (канд. юрид. наук, доцент б. в. з. кафедри історії та теорії держави і права, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна). **Правова природа цивільно-правового строку.**

3. **Панченко С. В.** (д-р філ. в галузі права, старший викладач кафедри історії та теорії держави і права, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна). **Значення судової практики як джерела цивільного договірного права.**

4. **Січко Д. С.** (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу, декан юридичного факультету, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна). **Правова природа шлюбного договору.**

5. **Яновицька Г. Б.** (д-р юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу Львівський національний університет імені Івана Франка). **Умови цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури.**

6. **Мамчур Л. В.** (кандидат юридичних наук, доцент, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна), **Ситцевой В. В.** (представник у справах інтелектуальної власності (патентний повірений), Київський інститут інтелектуальної

власності ОНЮА, м. Київ, Україна). **Дотримання вимог до оформлення документів та виготовлення їх копій при здійсненні професійної діяльності адвокатом.**

7. **Мамчур Л. В.** (канд. юрид. наук, доцент, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна). **Абсолютність права особи на тасмницю про стан здоров'я в українських реаліях.**

СЕКЦІЯ

ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА, ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ, ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВознавство

Дата, час та посилання: 23.06.2022, 12:00.

Zoom Meeting.

Ідентифікатор конференції: 814 7445 3203, Код доступу: 5DRLLR.

Керівник секції: **Лісна І. С.**, канд. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри історії та теорії держави і права.

Секретар секції: **Ворфоломеева Т.**, провідний фахівець кафедри.

Мета проведення: проведення комплексного наукового дослідження та обговорення актуальних проблем щодо стану реформування правової системи України в сучасних умовах.

1. **Лісна І. С.** (канд. юрид. наук, доцент, доцент, завідувач кафедри історії та теорії держави і права, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна). **Антисемітизм як офіційна політика націонал-соціалістичного уряду Німеччини.**

2. **Ковальова С. Г.** (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри історії та теорії держави і права, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна). **Еволюція розуміння злочину в українському праві доби Великого Князівства Литовського у достатувий період (друга половина XVI- початок XVI ст.).**

3. **Озерський І. В.** (д-р юрид. наук, професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна). **Про оптимізацію проходження асистентської практики студентами**

магістратури юридичного факультету Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

4. **Ткаля О. В.** (канд. юрид. наук, доцент, кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна). **Співвідношення та взаємозв'язок правової культури суспільства та особи.**

СЕКЦІЯ

ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

Дата, час та посилання: 23.06.2022, 12:00.

Zoom Meeting.

Ідентифікатор конференції: 814 7445 3203, Код доступу: 5DRLLR.

Керівник секції: **Блага А. Б.,** д-р юрид. наук, доцент, завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу.

Секретар секції: **Костенко К.,** провідний фахівець кафедри.

Мета проведення: проведення комплексного наукового дослідження та обговорення актуальних проблем щодо стану реформування правової системи України в сучасних умовах.

1. **Кобак М. В.** (начальник відділу Миколаївського окружного адміністративного суду, канд. юрид. наук, старший викладач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна). **Забезпечення доступу до суду в умовах війни.**

2. **Казарян Е. Г.** (аспірантка Національного наукового центру «Інститут судової експертизи ім. засл. професора М. С. Бокаріуса», м. Харків, викладач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна). **Покарання за насильницькі злочини вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.**

3. **Коваль А. А.** (д-р юрид. наук, професор, завідувач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна). **Самойленко М.** (студентка, Чорноморський національний університет

імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна), **Аналіз змін до Кримінального кодексу в умовах воєнного стану.**

4. **Коновалов В. В.** (старший викладач кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна). **Кримінальне законодавство потребує удосконалення.**

5. **Коновалов В. В.** (старший експерт НДЕКЦ НП в Миколаївській області), **Коновалов В. В.** (старший викладач кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна). **До питання про кваліфікацію діянь з виготовлення саморобних стрілецьких присторів.**

6. **Шведова Г. Л.** (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу), **Чухліб А. І.** (студентка II курсу факультету міжнародної торгівлі та права, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна). **Незаконний обіг зброї в сучасній Україні: криминологічний вимір**

8. **Василенко В.** (студентка, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна), **науковий керівник – Каплій О. В.** (канд. юрид. наук, доцент б. в. з., Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна). **Інформаційна доступність жестикомовних осіб у судовому процесі.**

9. **Павлова Т. О.** (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики), **Барбулат В. С.** (магістрантка I року навчання, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, м. Одеса, Україна). **Судимість як правовий наслідок засудження за кримінальний проступок.**

СЕКЦІЯ

ДИСКУСІЯ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Дата, час та посилання: 23.06.2022, 12:00.

Zoom Meeting.

Ідентифікатор конференції: 814 7445 3203, Код доступу: 5DRLLR.

Керівник секції: **Ковальова С. Г.**, канд. юрид. наук, доцент.

Секретар секції: **Казарян Е. Г.**, викладач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу.

Мета проведення: проведення комплексного наукового дослідження та обговорення актуальних проблем щодо стану реформування правової системи України в сучасних умовах.

1. **Журавська А.** (студентка, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна), **науковий керівник** – **Січко Д. С.** (канд. юрид. наук, доцент, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна). **Цивільно-правова природа інституту спадкового договору.**

2. **Кісіляк Д.** (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна), **науковий керівник** – **Ковальова С. Г.** (канд. юрид. наук, доцент, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна). **Бюрократія як елемент політико-правового порядку.**

3. **Киянчук А.** (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна), **науковий керівник** – **Озерський І. В.** (д-р юрид. наук, професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна). **Правові важелі психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам в умовах війни.**

4. **Лисенко О. С.** (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна), **науковий керівник** – **Блага А. Б.** (д-р юрид. наук, доцент, завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна). **Гендерні стереотипи в умовах воєнного стану.**

5. **Орел В.** (студентка, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна), **науковий керівник** – **Каплій О. В.** (канд. юрид. наук, доцент б. в. з., Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна). **Цифрове урядування: сучасний спосіб побудови системи публічного управління.**

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

*Всеукраїнська
науково-практична конференція*

VII ЮРИДИЧНІ МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ

ТЕЗИ

Миколаїв – 2022

Секція: Приватне право

УДК 349.227

Валецька О. В.,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри історії та теорії держави і права
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

АНАЛІЗ ЗМІН У ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ У ПЕРІОД ВОЕННОГО СТАНУ

Воєнний стан накладає суттєві зміни на всі аспекти нашого життя. Такі зміни торкнулися і трудових відносин, у першу чергу, на тимчасово окупованих територіях, територіях, на яких ведуться бойові дії або тих, які знаходяться поблизу. Однак в цілому такі зміни торкнулися всіх. 15 березня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Відповідно до ст. 13 Закону «Призупинення дії трудового договору – це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором. Дія трудового договору може бути призупинена у зв'язку з військовою агресією проти України, що виключає можливість надання та виконання роботи. Призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин» [1]. При призупиненні трудового договору кожна із сторін трудових відносин звільняється від виконання своїх обов'язків: працівник звільняється від обов'язку виконувати роботу, визначену трудовим договором, а роботодавець звільняється від обов'язку забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи. Мінекономіки пояснило, що головною умовою для призупинення дії трудового договору є абсолютна неможливість надання роботодавцем та виконання працівником відповідної роботи [2].

Частина 1 ст. 13 визначає, що призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин [1], а, отже, виконання інших обов'язків, передбачених трудовим договором. Частина 2. – Призупинення дії трудового договору роботодавець та працівник за можливості мають повідомити один одного у будь-який доступний спосіб. Ініціатором такого призупинення може стати і працівник, і роботодавець. Однак Мінекономіки у коментарях до Закону пропонує з метою усунення правової невизначеності, сторонам

повідомляти один одного про призупинення трудового договору письмово або в електронній формі з використанням технічних засобів електронних комунікацій [2].

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки від 28. 03. 2022 № 274 «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» органи управління у сфері освіти місцевих органів виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, зокрема у підпорядкуванні яких перебувають заклади загальної середньої освіти та установи освіти, мають забезпечити та організувати оплату праці працівників закладів освіти та установ освіти незалежно від їх поточного місця проживання (перебування) в Україні чи за її межами, у тому числі шляхом прийняття рішення (розпорядження, наказу) про оголошення простою у закладах освіти, що не можуть здійснювати освітню діяльність внаслідок збройної агресії російської федерації [3].

Ч. 3 ст. 13 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» визначає, що відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам на час призупинення дії трудового у повному обсязі покладається на державу, що здійснює військову агресію проти України [1]. Відповідно до рекомендацій щодо організації призупинення трудового договору роботодавець повинен продовжувати ведення обліку в частині визначення та фіксації сум заробітної плати та компенсаційних виплат, які були б належні працівникові, якщо такого призупинення не було б. Після нашої перемоги всі ці виплати буде зобов'язана виплатити Російська Федерація. Питання щодо сплати ЄСВ вирішується таким чином: оскільки заробітна плата не виплачується, то відсутня база нарахування ЄСВ, і відповідно він теж не сплачується. Однак в рекомендаціях Мінекономіки знаходимо відсилку щодо того, що роботодавець також повинен фіксувати розмір ЄСВ, який підлягав би виплаті із сум заробітної плати та компенсаційних виплат, які б виплачувалися працівникові, якщо такого призупинення трудового договору не було б [2].

Така новела трудового законодавства має як позитивні, так і негативні наслідки при практичному її застосуванні. Позитивні відносяться більш відчули роботодавці. По-перше, усунуті проблеми забезпечення заробітної плати в складних умовах нестачі грошей або їх відсутності взагалі. По-друге, зменшився обсяг кадрової роботи при відсутності відомостей знаходжень працівників поза місцем постійного проживання. По-третє, від обов'язку забезпечити працівника роботою в умовах економічної кризи роботодавець звільняється. Негативні

наслідки запровадження таких змін відчули на собі працівники. По-перше, відсутність засобів до існування. Допомога, яка надає держава внутрішньо переміщеним особам у розмірі 2000 грн. не може забезпечити навіть мінімальні потреби, ти більше, що вона затримується. По-друге, це відчуття непотрібності та розірвання тісних трудових відносин з роботодавцем. Для багатьох працівників призупинення є синонімом припинення трудових відносин. Оскільки цей факт має індивідуальний характер і не зі всіма працівниками, особи щодо яких трудовий договір призупинено вважають, що в подальшому при закінченні війни роботодавець зможе в подальшому обійтися і без них.

Попри такий песимістичний коментар необхідно відмітити, що така норма викликана потребою часу і в певній мірі захищає і інтереси працівника, який знаходиться поза межами свого міста і, навіть, держави і може приступити до роботи за сумісництвом, повідомивши свого нового роботодавця (це не стосується роботи за кордоном, оскільки там трудові відносини регулюються законодавством країни перебування).

Висновок. Зміни до трудового законодавства викликані складною ситуацією воєнного стану та військовою агресією РФ. Однак ці зміни потребують подальшого вдосконалення, оскільки залишають багато спірних питань та прогалин. Попри спроби їх подолати у запропонованому проекті, залишилися дуже важливі нерегульовані питання, пов'язані із фінансовим захистом осіб, з якими призупинені трудові відносини.

Список використаних джерел

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Верховна Рада України; Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
2. Коментар Мінекономіки до Закону України від 15.03.2022р. № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=7ca63edc-a033-4a4e-a29b-9157cb5a69a2&title=KomentarMinekonomikiDoZakonuUkrainiVid15>
3. Лист МОН від 25.04.2022 р. № 1/4444-22 «Про оплату праці працівників закладів освіти». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-oplatu-praciv-pracivnikiv-zakladiv-osviti>.

Панченко С. С.,
канд. юрид. наук, в. о. доцента кафедри
історії і теорії держави і права,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПРАВОВА ПРИРОДА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО СТРОКУ

Питання щодо визначення правової природи строку у цивільному праві залишається наразі надзвичайно актуальним. Зокрема, йдеться про суть та співвідношення таких понять, як строк дії договору та строк його виконання; потребує додаткового вивчення поняття та наслідки прострочення боржника та кредитора. У правовій літературі можна побачити непоодинокі спроби встановити місце строків у системі юридичних фактів. Можна виділити найбільш популярні (щоправда, протилежні позиції) щодо даного питання: 1) строк є юридичним фактом, і при цьому спостерігаються різні підходи у тому, яким саме видом юридичного факту; 2) строк не є юридичним фактом. Проаналізуємо виділені підходи.

Згідно першої позиції строк є юридичним фактом (Є. М. Ворожейкін, В. П. Ємельянов, О. М. Калітенко, М. Я. Кіріллова, П. В. Крашенінников, Є. О. Суханов). На думку Є. О. Суханова, юридичним фактом є саме строк як такий, а не його вплив чи початок перебігу. Одночасно представники такої позиції вважають строк подією, оскільки він настає (спливає) також незалежно від волі людей, як і плин часу взагалі. У свою чергу одні науковці вважають строк абсолютною юридичною подією (О. А. Красавчиков), інші (В. П. Ємельянов) – відносною.

Менш зрозумілою бачиться позиція В. П. Грібанова, згідно якої строк є юридичним фактом, проте він не є ані дією, ні подією, а займає особливе місце у системі юридичних фактів, тобто являє собою щось середнє між діями та подіями.

Разом з тим більшість науковців-представників позиції «строк-юридичний факт» у своїх роботах зазвичай допускають суперечності своїй же власній позиції. Вже навіть це, на нашу думку, свідчить про її вразливість. Наприклад, Є. М. Ворожейкін, прямо визнаючи строк юридичним фактом, разом з тим зазначає, що «строк, як і його початок, припинення можуть бути юридичними фактами (самостійними або одним з елементів фактичного складу), або не бути юридичними фактами». При цьому більшість наведених Є. М. Ворожейкіним прикладів виникнення, зміни та припинення правовідносин свідчать про те, що юридичним фактом все ж тут виступає вплив строку, а не сам

строк як певний період часу. Хоча сам автор такий висновок і не виводить. Аналогічно О. М. Калітенко, заперечуючи власний висновок про визнання за строком значення юридичного факту, вказує, що юридичне значення має саме спливу певного проміжку часу, внаслідок чого виникають, змінюються або припиняються правовідносини.

Усе зазначене дозволяє підсумувати, що самі строки значення юридичних фактів не мають. Фактично цей висновок підтверджує і В. В. Луць, вказуючи, що строки не належать ні до дій, ні до подій, але не посідають і самостійного місця в системі юридичних фактів. Разом з тим, на наш глибоке переконання, строк є елементом складу юридичного факту, зокрема, договору.

Зазначене потребує більш детально зупинитися на другій виділеній нами позиції: строк не є юридичним фактом (В. І. Данілін, С. І. Реутов, В. С. Ковальська, М. О. Рожкова, А. М. Маркосян, О. В. Шовкова). Представники даного підходу разом з тим юридичним фактом вважають інші темпоральні характеристики, пов'язані зі строком: встановлення, перебіг, або спливу строку тощо. Переважна більшість дослідників справедливо, на нашу думку, вважає саме спливу строку тією темпоральною категорією, що виступає підставою виникнення, зміни, припинення цивільних та інших галузевих правовідносин. Зроблені нами висновки підтверджуються і чинним законодавством. Насамперед, у ЦК України 2003 р. вперше містяться загальні положення про строк та його визначення. Окрім того, вводиться нова темпоральна категорія – «термін», нетотожна поняттю «строк» та чітко відмежована за допомогою їх легальних дефініцій. Отже, положення ст. 251 ЦК України допомагають визначитись із правовою природою строку та спливу строку.

Слід заперечити висновок Т. М. Вахоневої, яка вказує, що спливу строку не можна вважати подією, позаяк настання події хоч і не залежать від волі людини, проте про будь-яку подію невідомо наперед, чи взагалі вона настане, а перебіг часу відбувається у будь-якому випадку. І юридичні події також бувають різними. Не погоджуючись з тим, що спливу строку є абсолютною юридичною подією, підтримуємо висновок про віднесення його до відносних. Саме останній висновок вважаємо вірним. Це обґрунтовується, зокрема, тим, що критерієм поділу юридичних фактів на дії та події є характер перебігу, а не походження юридичного факту. Відповідно, строк може встановлюватися чи змінюватися вольовою поведінкою людини, проте спливає незалежно від неї.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє виділити два окремі юридичні факти: 1) строковий договір (елементом його складу як юридичного факту є строк); 2) спливу строку.

Панченко С. В.,
д-р філ. в галузі права,
старший викладач кафедри
історії і теорії держави і права,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЯК ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ДОГОВІРНОГО ПРАВА

Важливе місце у правовому регулюванні договірних відносин займає судова практика. Це пояснюється тим, що нормативно-правові акти не завжди в змозі своєчасно врегулювати відносини, які виникають у результаті динамічного цивільного обороту. Внаслідок цього виникають юридичні колізії та прогалини у правовому регулюванні договірних відносин, що спричиняє порушення питання про визнання судової практики, зокрема й судового прецеденту, джерелом цивільного договірного права. При цьому наукова доктрина досі не виробила єдиного підходу до визначення правової природи понять «судова практика» та «судовий прецедент», що спричиняє відсутність однастайності щодо їх тлумачення.

Судова практика та судовий прецедент не повинні ототожнюватися між собою, оскільки вони є окремими складовими судової правотворчості. При цьому поняття «судова практика» варто розглядати в широкому та вузькому розумінні.

У широкому розумінні судова практика – це будь-яка діяльність судових органів, яка спрямована на розгляд та вирішення спорів, та виражається у прийнятих судових рішеннях. Тобто під час здійснення правосуддя суд захищає права, свободи та інтереси фізичних осіб, юридичних осіб, держави та територіальних громад, способом, передбаченим законом або договором.

У вузькому розумінні судова практика – це сукупність судових рішень, які є результатом професійної діяльності суддів вищих інстанцій у сфері правозастосування та тлумачення норм права, які завдяки своїй множинності та багаторазовості застосування слугують правовою моделлю для подальших судових рішень у аналогічних справах. Це означає, що діяльність судової влади через судові рішення впливає на цивільні договірні відносини та виступає проміжним ланкою між законом та договором. При цьому джерелом цивільного договірного права може бути судова практика лише у вузькому розумінні.

Судовим прецедентом як джерелом цивільного договірної права є рішення суду, винесене під час здійснення правосуддя з певної процесуальної справи, яке, формулюючи нову норму, є обов'язковим для застосування судами нижчої інстанції або рівної під час вирішення подібних справ. Такий прецедент має імперативний характер і використовується як джерело права в подібних випадках.

До ознак судової практики у формі прийнятого судового рішення, що набрало законної сили, як джерела цивільного договірної права віднесено: 1) застосовується за наявності прогалин у правовому регулюванні відносин у цивільно-правовому договорі; 2) має зовнішнє вираження у формі судового рішення; 3) тлумачить зміст цивільно-правового договору; 4) може бути підставою для визнання цивільно-правового договору недійсним, що спричиняє його недійсність як джерела права; 5) має обов'язковий характер для застосування сторонами цивільно-правового договору, а також третіми особами, за умови укладення договору на користь третьої особи; 6) вторинне джерело права.

Рішення ЄСПЛ у тлумаченні норм Європейської конвенції встановлюють нові правила поведінки держав-учасників, тому вони є особливим різновидом судового прецеденту – правотлумачним прецедентом, обов'язковим для застосування як на території держави-сторони у процесі, а й на всій території, на яку поширюється юрисдикція ЄСПЛ.

Таким чином, акти судових органів, які є джерелами цивільного договірної права, можна подати в такій ієрархії за юридичною силою:

1) рішення ЄСПЛ, які становлять ідеологічно-правову (ціннісну) основу для здійснення правосуддя в Україні. Правові позиції, що виражені в рішеннях ЄСПЛ, мають загальнообов'язкову природу для практики національних судів загальної юрисдикції та пов'язуються з висновками та рішеннями КС України та ВС;

2) правотворчі рішення КС України про визнання неконституційними нормативно-правовими актами та рішення інтерпретаційного (правотлумачного) характеру. Рішення КС України, оскільки вони є обов'язковими, повинні визначати напрямок та основні принципи правозастосування для всіх судів в Україні, спрямовувати узагальнюючу практику вищих судових інстанцій та казуальне право;

3) правові положення – узагальнюючу судову практику ВС, спрямовану на забезпечення однакового застосування закону судами (постанови ВС, правові позиції в окремих справах). Така практика, по суті, є обов'язковою та спрямовують суди першої інстанції на належне застосування норм матеріального та процесуального права. Узагаль-

нююча практика ВС повинна лягти в основу казуального права, яка встановлюється та формується під час розгляду конкретних спорів, не може суперечити закону як нормативно-правовому джерелу регулювання цивільних договірних відносин;

4) казуальна практика – акти (рішення та постанови), які ухвалюються судами під час вирішення цивільних спорів по суті (первісна практика) та/або під час апеляційного та касаційного переглядів судових рішень.

Таким чином, судова практика як джерело правового регулювання договірних відносин займає особливе місце. Вона сприяє правильному та однаковому застосуванню норм цивільного договірного права, виявленню та усуненню прогалин у законодавстві, невизначеності у змісті окремих норм права, а також є підґрунтям для внесення змін і доповнень до актів цивільного законодавства.

УДК 347.6

Січко Д. С.,

канд. юрид. наук, доцент,

доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПРАВОВА ПРИРОДА ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ

Через свою відносну новизну в українському законодавстві, питання договорів у сімейному праві, зокрема шлюбного договору не набули широкого вивчення у вітчизняній науці приватного права. А звертаючи увагу на інтенсивність розвитку приватноправових відносин, зростання кількості укладених шлюбних договорів та зацікавленість суспільства у створенні ефективного механізму регулювання даних приватноправових відносин, це і зумовлює необхідність глибокого вивчення та аналізу цього питання.

Сімейний кодекс не містить загальних положень стосовно договору, вони визначаються у ЦК України. Оскільки договір є універсальною правовою категорією, його можна розглядати з різних позицій. У науковій літературі поняття договору досліджується багатьма вченими і тому нерідко він стає предметом різних галузевих дискусій.

Суспільні відносини, що виникають між суб'єктами права регулюються договором як правовою формою регулювання суспільних відносин. Договір дозволяє окреслити межі дозволеної та належної

поведінки, а також наслідки можливого недотримання умов такого договору сторонами. Як зазначає О. Розгон, зручність даної форми регулювання відносин полягає у можливості сторін, перебуваючи у правовому полі, узгоджувати будь-які питання з метою отримання очікуваного результату.

Найбільш узагальнююче підкреслює сутність договору в сімейному праві його розуміння як регулятора сімейних відносин. Тому, вважаємо, цілком правильним визначення професора Л. Красицької, яка розглядає сімейно-правовий договір як правову форму регулювання сімейних відносин.

На даний час у правовій доктрині відсутнє однозначне розуміння вченими природи договору у сімейному праві.

Тож, одні вчені ведуть мову про цивільно-правову, інші – про сімейно-правову природу шлюбного договору. Існує й окрема позиція, що шлюбний договір – це своєрідний протокол про наміри сторін, після укладення якого пропонується додатково укласти відповідні правочини після реєстрації шлюбу.

На думку Ю. Червоного, шлюбний договір є сімейно-правовим договором, оскільки його суб'єктами є лише подружжя. І. Тімуш розглядає шлюбний договір саме як цивільно-правовий правочин, якому притаманні як загальні для будь-якого правочину, так і специфічні ознаки. Також існує і дуалістична позиція О. Олійник, яка пропонує розглядати шлюбний договір як цивільно-правовий у тій частині, в якій він регулює відносини, що становлять предмет цивільного права, а саме модифікує законний або встановлює договірний режим майна подружжя, визначає права та обов'язки подружжя щодо володіння, користування і розпорядження їх майном, передбачає порядок поділу майна в разі розірвання шлюбу. А у тій частині, в якій шлюбний договір регулює сімейні правовідносини, зокрема, аліментні, він не може вважатися цивільно-правовим договором, про нього слід говорити як про особливий, сімейно-правовий договір.

Аналізуючи суб'єктний склад шлюбного договору, його зміст та особливості нормативного регулювання, потрібно визнати, що він має низку особливостей, які переважно пов'язані з галузевими особливостями. Проте будь-яких положень, які б не вкладалися в конструкцію приватно-правого договору, шлюбний договір не має. Таким чином, можна констатувати, що всі вимоги, які визначені статтею 203 ЦКУ щодо умов дійсності правочину розповсюджуються і на даний договір. Посилання ж окремих авторів на специфіку правового статусу сторін договору та окремих сімейно-правових

елементів його змісту все одно не дає можливість визначити виключно сімейно-правову природу шлюбного договору.

Таким чином, можна запропонувати вважати шлюбний договір змішаним, цивільно-сімейним, адже він вміщує в собі як ознаки цивільного так і ознаки сімейного договору, зокрема договір базується на домовленості наречених або подружжя відносно встановлення майнових прав та обов'язків подружжя на період існування та припинення шлюбу – з однієї сторони, а з іншої сторони договір закріплює можливість врегулювання лише майнових відносин подружжя, недопустимість зменшення прав дитини, які передбачені у Сімейному кодексі та передбачає врегулювання питань утримання дитини, забезпечення одержання дитиною освіти, прав дитини на нерухомість, а також неможливість ставити одного з подружжя у надзвичайно невігідне матеріальне становище.

УДК 347.6

Яновицька Г. Б.,

д-р юрид. наук,
доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу,
ЛНУ ім. Івана Франка

УМОВИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШКОДУ, ЗАВДАНУ НЕЗАКОННИМИ РІШЕННЯМИ, ДІЯМИ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНУ, ЩО ЗДІЙСНЮЄ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ, ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ, ПРОКУРАТУРИ АБО СУДУ

Умовами відповідальності за шкоду, завдану незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу, що здійснював оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, є: *а) шкода; б) незаконні дії; в) причинний зв'язок між незаконними діями і шкодою.*

Зазначимо, що наявність вини не вимагається, оскільки за ст. 1176 ЦК України та положеннями Закону України від 1 грудня 1994 року «Про відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» [1] шкода відшкодується незалежно від вини посадових та службових осіб органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, органу досудового розслідування, прокуратури і суду.

Незаконними діями є: незаконне засудження, незаконне повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконне взяття і тримання під вартою, незаконне проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконне накладення арешту на майно, незаконне відсторонення від роботи (посади) та інші процесуальні дії, що обмежують права громадян, незаконне застосування адміністративного арешту чи виправних робіт, незаконна конфіскація майна, незаконне накладення штрафу; незаконне проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених Законами України "Про оперативно-розшукову діяльність" [2], "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" [3] та іншими актами законодавства.

Право на відшкодування заподіяної шкоди виникає у разі постановлення виправдувального вироку суду; 1) встановлення в обвинувальному вирoku суду чи іншому рішенні суду (крім ухвали суду про призначення нового розгляду) факту незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують чи порушують права та свободи громадян, незаконного проведення оперативно-розшукових заходів; 2) закриття кримінального провадження за відсутністю події кримінального правопорушення, відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення або невстановленням достатніх доказів для доведення винуватості особи у суді і вичерпанням можливостей їх отримати; 3) закриття справи про адміністративне правопорушення.

Суб'єктами права вимоги (кредитором) є фізичні особи, щодо яких були вчинені відповідні незаконні дії. Фізична особа, яка у процесі досудового розслідування або судового провадження шляхом самообмови перешкоджала з'ясуванню істини і цим сприяла незаконному засудженню, незаконному притягненню до кримінальної відповідальності, незаконному застосуванню як запобіжного заходу тримання під вартою або підписки про невиїзд, незаконному затриманню, незаконному накладенню адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт, не має права на відшкодування шкоди.

Особливістю цих правовідносин є і те, що держава є відповідальним суб'єктом з ліквідації майнових наслідків неправомірних дій судових і правоохоронних органів. Саме тому вона зобов'язана виконувати свій

суб'єктивний обов'язок з відновлення порушеної майнової сфери потерпілого [4, с. 9].

Види шкоди, що підлягають відшкодуванню, передбачені у Законі України від 1 грудня 1994 р. Зокрема, відшкодуванню громадянині підлягає:

- заробіток та інші трудові доходи, втрачені ним внаслідок незаконних дій;

- майно (в тому числі гроші, грошові вклади і відсотки за ними, цінні папери та відсотки за ними, частка у статутному фонді господарського товариства, учасником, якого був громадянин та прибуток, якого він не отримав відповідно до цієї частки, інші цінності), конфісковане або звернене в дохід держави судом, вилучене органами досудового розслідування, органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також майно, на яке накладено арешт;

- штрафи, стягнені на виконання судового вироку, судової витрати, інші суми, сплачені громадянином, внаслідок незаконних дій;

- суми, сплачені громадянином за надання йому юридичної допомоги;

- моральна шкода.

Відшкодування моральної шкоди провадиться у разі, коли незаконні дії органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури і суду завдали моральної втрати громадянині, призвели до порушення його нормальних життєвих зв'язків, вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя.

Моральною шкодою визнаються страждання, заподіяні громадянині внаслідок фізичного чи психічного впливу, що призвело до погіршення або позбавлення можливостей реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру.

Питання про відшкодування моральної шкоди за заявою громадянина вирішується судом. Розмір моральної шкоди визначається з урахуванням обставин справи в межах, встановлених цивільним законодавством.

Відшкодування моральної шкоди за час перебування під слідством чи судом провадиться виходячи з розміру не менше одного мінімального розміру заробітної плати за кожен місяць перебування під слідством чи судом.

Громадянин, звільнений з роботи (посади) у зв'язку з незаконним засудженням або відсторонений від посади у зв'язку з незаконним притягненням до кримінальної відповідальності, має бути поновлений

на колишній роботі (посаді), а в разі неможливості цього (ліквідація підприємства, установи, організації, скорочення посади, наявність інших передбачених законом підстав, що перешкоджають поновленню на роботі (посаді) – йому має бути надано державною службою зайнятості іншу підходящу роботу. Робота (посада) надається громадянину не пізніше ніж через один місяць з дня звернення, якщо воно надійшло протягом трьох місяців з дня набрання законної сили виправдувальним вироком або винесення постанови (ухвали) про закриття кримінального провадження за відсутністю події кримінального правопорушення, відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення або невстановленням достатніх доказів для доведення винуватості особи у суді і вичерпанням можливостей їх отримати.

Термін перебування під вартою, термін відбування покарання, а також час, протягом якого громадянин не працював у зв'язку з незаконним відстороненням від роботи (посади), зараховується як до загального трудового стажу, так і до стажу роботи за спеціальністю, стажу державної служби, безперервного стажу.

При призначенні пенсії за віком на пільгових умовах періоду: термін перебування під вартою, термін відбування покарання, а також час, протягом якого громадянин не працював у зв'язку з незаконним відстороненням від роботи (посади), на вибір громадянина, який звернувся за пенсією, прирівнюються до роботи, яка передувала незаконному засудженню чи незаконному притягненню до кримінальної відповідальності або яку він мав після звільнення від кримінальної відповідальності чи після відбування покарання.

Місцеві органи влади і самоврядування протягом місяця з дня звернення повертають громадянину, який втратив право користування жилим приміщенням внаслідок незаконного засудження, жиле приміщення, яке він займав раніше, а якщо воно не збереглося в натурі, протягом шести місяців з дня звернення громадянина позачергово надають йому в тому ж населеному пункті рівноцінне впорядковане жиле приміщення з урахуванням складу сім'ї та діючих норм живої площі.

Якщо громадянин у зв'язку з незаконним засудженням був позбавлений військових або інших звань, а також державних нагород, йому поновлюються звання і повертаються нагороди.

Якщо відомості про засудження або притягнення громадянина до кримінальної відповідальності, застосування до нього як запобіжного заходу взяття під варту чи накладення на нього адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт були поширені в засобах масової інформації, то на вимогу цього громадянина, а в разі його смерті

на вимогу його родичів чи органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, слідчого, дільничого, прокурора або суду засоби масової інформації протягом одного місяця роблять повідомлення про рішення, що реабілітує громадянина, відповідно до чинного законодавства України.

УДК 343.7(477)

Павлова Т. О.,

канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики,

Барбулат В. С.,

магістрантка 1 року навчання,
ОНУ імені І. І. Мечникова, м. Одеса, Україна

СУДИМІСТЬ ЯК ПРАВОВИЙ НАСЛІДОК ЗАСУДЖЕННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК

Питання законодавчого закріплення поняття «судимість» є актуальним вже не одне десятиріччя, оскільки ані поняття, ані чіткого визначення загальноправових та кримінально-правових наслідків судимості досі не визначені у чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України). Ці важливі та складні питання обговорюються достатньо активно у доктрині кримінального права. Ще гостріше вказані питання постали у зв'язку із запровадженням законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 р. № 2617-VIII (далі – Закон України від 22.11.2018 р.) нового кримінально-правового терміну – «кримінальне правопорушення», яке, згідно із змістом ст. 11 та 12 КК України [1], складається із кримінального проступку та злочину, тому виникло практичне питання, яке пов'язано із визначенням правового наслідку засудження особи, яка вчинила кримінальний проступок, оскільки факт виникнення стану судимості у разі засудження за злочин не викликає сумніву та будь яких сумнівів.

Поняття судимості не передбачено в чинному Кримінальному кодексі України, а визначено в п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості» від 26.12.2003 р.

№ 16, а саме «судимість є правовим станом особи, який виникає у зв'язку з її засудженням до кримінального покарання і за зазначених у законі умов тягне настання для неї певних негативних наслідків, і що правильне застосування правових норм про судимість, її погашення чи зняття має важливе значення для вирішення кримінальних справ (кримінальних проваджень) [2]. Отже, «судимість є правовим наслідком засудження особи до певної міри кримінального покарання та реалізується шляхом виникнення у особи стану судимості» [3, с. 130].

Кримінальне правопорушення – це установча та відправна кримінально-правова категорія, яка є визначальною за нормами всього Кримінального кодексу України.

Правовий аналіз змісту Закону України від 22.11.2018 р. свідчить про те, що законодавець вважає кримінальні проступки кримінально караними діяннями, оскільки відповідно до пункту 2-1 ст. 89 КК України, в якому йдеться про те, що «особи, засуджені за вчинення кримінального проступку вважаються такими, що не мають судимості, після відбуття покарання» [1]. Тобто, виходячи із змісту ст. 88 КК України, особа, яка вчинила кримінальний проступок, як і у разі вчинення злочину, визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком. Це означає, що «кримінально-правові наслідки кримінального проступку та злочину є однаковими. Отже, виникає запитання, чим відрізняються кримінальні проступки від злочинів невеликої тяжкості, які існували у попередній редакції Кримінального кодексу України? У кримінально-правовому сенсі, на наш погляд, така різниця відсутня. Вважаємо більш виправданим та доцільним впровадження на законодавчому рівні підходу «стягнення за кримінальні проступки», які за своїм змістом не можуть дублювати покарання» [4, с. 25].

Критеріями розмежування кримінального проступку та злочину, відповідно до положень ст. 12 чинного КК України, виступають характер та ступень суспільної небезпеки діяння, вид та розмір покарання. Суспільна небезпека діяння визначається суспільною небезпечністю наслідків, які настають у разі вчинення відповідного діяння. Традиційно вважається, що злочин є найнебезпечнішим видом правопорушення. Тому за його вчинення призначається найсуворіший захід державного примусу – кримінальне покарання, призначення якого тягне за собою судимість. Згідно із ч. 1 ст. 88 КК України, «особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості. Судимість має правове значення у разі вчинення нового кримінального правопорушення, а також в інших випадках, передбачених законами України» [1].

Важливим є те, що законом України від 22.11.2018 р. було змінено поділ злочинів за ступенем тяжкості. Відповідно до ч. 3 ст. 12 КК України, «злочини поділяються на: нетяжкі, тяжкі, особливо тяжкі. При цьому слід зазначити, що окремі, правопорушення, які за своєю сутністю не є управлінськими (адміністративними) та правопорушення, за вчинення яких передбачено адміністративний арешт на строк до п'ятнадцять діб, за рахунок яких також планувалося наповнити зміст кримінальних проступків, залишилися у Кодексі України про адміністративні правопорушення, наприклад, ст. 51 «Дрібне викрадення чужого майна», ст. 173 «Дрібне хуліганство», що на практиці ускладнює правове розуміння змісту та розмежування адміністративного правопорушення та кримінального проступку [4, с. 25]. Тому ця складна ситуація потребує свого подальшого вирішення.

Таким чином, за нормами чинного Кримінального кодексу України, вчинення суб'єктом кримінального правопорушення кримінального проступку, яке містить у собі відповідний склад, за загальним правилом, тягне за собою призначення кримінального покарання та як правовий наслідок – судимість. Оскільки кримінальний проступок є менш небезпечним діянням, відрізняється за ступенем суспільної небезпеки вчиненого діяння, що у разі обрання державою традиційної реакції на вчинення кримінальне правопорушення, відображається на мірі призначеного кримінального покарання, тому і додаткові негативні наслідки судимості є менш тривалими та припиняються, за загальним правилом, після відбуття кримінального покарання.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. із змінами та доп. станом на 23.04.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12. 2003 р. № 16/ URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0016700-03>.
3. Павлова Т. О. Судимість як примусовий захід кримінально-правового характеру. *Правова держава*. 2017. № 27. С. 128–132.
4. Павлова Т. О. До питання про критерії розмежування кримінального проступку та злочину: *Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії злочинності*: матеріали Міжнародної наук.-практ. Інтернет конф. 27 лист. 2020 р. Одеса : ОДУВС, 2020. С. 24–26.

Шведова Г. Л.,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
Чухліб А. І.,
студентка II курсу,
факультету міжнародної торгівлі та права,
КНТЕУ, м. Київ, Україна

НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Ситуація з обігом зброї в державі є каталізатором багатьох важливих факторів. По-перше, це показник національної, громадської та військової безпеки. Усі три сфери є надзвичайно важливими для України в контексті збройного конфлікту, що триває на території нашої країни.

Аналіз стану обігу зброї дозволяє зрозуміти важливі процеси, що відбуваються в соціально-політичній сфері країни. Особливо актуальним стає питання результативності діяльності уповноважених державних органів, передусім, правоохоронних. Зокрема, чи є ефективними соціальні програми щодо роботи з молоддю та ветеранами антитерористичних операцій, учасниками бойових дій? Чи вжила держава необхідних заходів щодо запобігання насильницьким конфліктам – політичним, побутовим, груповим чи індивідуальним?

У 2020 році головний військовий прокурор України виявив кількість одиниць незареєстрованої вогнепальної зброї в руках українців – 400 тисяч одиниць.

За офіційними даними, у 2020 році 6204 правопорушення було кваліфіковано як незаконний обіг зброї, боєприпасів та вибухових речовин. З цієї кількості лише 100 випадків стосувалось зберігання офіційно зареєстрованої мисливської зброї.

Джерело цієї проблеми з'явилося ще у 2014 року, коли український чорний ринок зброї значно розширився. Ще вісім років тому в країні проблема нелегального обігу зброї та боєприпасів не була настільки актуальною. За словами спостерігачів, ситуація загострилась у лютому 2014 року, коли тодішній міністр внутрішніх справ України озброїв правоохоронців автоматами під час протестів на Майдані. У відповідь протестувальники конфіскували арсенали МВС, СБУ та військових частин у кількох містах Західної України. Після цих подій частина зброї потрапила на чорний ринок.

Згодом з 2015 року в Україні зросла кількість кримінальних справ щодо незаконного обігу зброї. Тому логічно, що збільшення кількості злочинів із застосуванням вогнепальної зброї буде свідчити про збільшення кількості «нелегальних стволів» на руках в українців.

Причина цьому проста – конфлікт на Сході країни, потік зброї з невідконтрольної Києву території Донбасу. Чорний ринок зброї став більш відкритим, і тепер зброю можна придбати в Інтернеті, а діапазон її застосування справді вражає. Зброя та вибухівка використовуються у побутових конфліктах та політичних суперечках, а гранати все частіше кидають у натовп. Таким чином, відсутність регульованого обігу зброї в країні має непередбачувані наслідки. Особливо враховуючи те, що зброю знаходять в аеропортах, мостах, водопроводах тощо. Тобто на території критичної інфраструктури міст.

Якщо розглядати основні джерела надходження нелегальної зброї, то слід також згадати 2014 рік, коли були надвисокі показники незаконного обігу зброї в державі. Саме тоді на Донбасі постійно змінювалася лінія зіткнення, постійно відбувалася ротація військових частин та добровольчих формувань, а система фільтраційних заходів лише починала налагоджуватися на місці виходу із зони АТО.

Навіть зараз співробітники СБУ вилучають зброю, привезену із зон бойових дій у 2014–2015 роках. У 2020 році з обігу було вилучено 500 одиниць вогнепальної зброї та 350 тис. боєприпасів, гранат і мін.

У вересні-грудні 2020 року Центр безпекових досліджень «СЕНСС» проаналізував випадки застосування нелегальної вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухових речовин в різних регіонах України. За цей період загалом виявлено 548 інцидентів, пов'язаних із незаконним використанням, зберіганням та збутом зброї.

Прикладом є кілька випадків:

- у вересні в Миколаївській області 48-річний чоловік відкрив вогонь по трьох своїх колегах через неприявні стосунки;
- в Харкові біля супермаркету «Восторг» двоє невідомих застрелили двох чоловіків, один з яких помер дорогою до лікарні;
 - 5 жовтня у Києві іноземці відкрили вогонь по перехожим;
 - 17 жовтня у Дніпрі четверо невідомих відкрили вогонь по автомобілю, водій загинув на місці події;
 - у листопаді у Харкові 14-річний хлопець запросив матір і брата своєї дівчини, з якими напередодні посварився, до супермаркету, де вистрілив жертвам у голову;
 - у тому ж місяці в Донецькій області під час огляду посилок у відділі кур'єрської доставки поліцейські виявили 9 гранат із запалами,

5 детонаторів та понад 200 патронів. Власником цього всього виявився житель Полтавської області;

– у грудні на Рівненщині поліцейські вилучили понад 10200 одиниць зброї та боєприпасів, які зберігалися в гаражі чоловіка;

– у Київській області затримали чотирьох осіб, які стріляли в поліцейських та намагалися застосувати світлошумові гранати під час нападу на будинок бізнесмена.

Проаналізувавши ці всі злочини, найбільший відсоток таких подій було зафіксовано саме у Дніпропетровській (51%), Донецькій (39%) та Київській областях (46%), зокрема у м. Києві (47%).

Відсоток таких випадків у Хмельницькій, Чернігівській та Тернопільській областях був найнижчим за чотири місяці 2020 року.

Якщо скласти портрет умовно небезпечних осіб, то статистика показує, що найбільше випадків незаконного використання або зберігання зброї фіксується серед молодих людей у віці від 18 до 25 років.

В групі ризику також знаходяться іноземці, а саме: громадяни Російської Федерації, країн Кавказу та Молдови (Придністров'я).

На жаль, у цьому списку є окрема категорія – учасники антитерористичних операцій (АТО). Мали місце випадки вивезення зброї з місць проходження військової служби, незаконного придбання зброї з походженням із зони АТО/ООС з використанням службового становища тощо.

Розглядаючи предмет даних видів кримінальних правопорушень, а саме зброю, статистика вказує на найбільш та найменш популярні види зброї для обігу.

Найбільша кількість припадає на категорію вибухонебезпечних предметів – міни, гранати, тротиліві шашки та детонатори. Їх за грудень 2020 року вилучили більше як 623 одиниці. Далі йде стрілецька зброя: пістолети, рушниці, гвинтівки, автомати – 445 одиниць.

Згідно аналізу Центру безпекових досліджень «СЕНСС», українці «віддають перевагу» гранатам і пістолетам – 439 і 255 одиниць відповідно. Найпоширенішими є гранати РГД-5 і Ф-1 та пістолет Макарова.

Як не дивно, найменшу частку зі всієї зброї займає пневматична, травматична та саморобна зброя.

Результати моніторингу виявили та зафіксували і обставини застосування вибухових речовин та стрілецької зброї.

Дані моніторингу з вересня по грудень 2020 року показують, що найчастіше зброя вилучалася у випадках вчинення кримінальних правопорушень з обтяжуючими обставинами (як це передбачено статтею 67 Кримінального кодексу України).

Так:

- кожен 6-й випадок – був скоєний групою осіб, у тому числі злочинними організаціями;
- кожен 7-й випадок – особу було поранено;
- кожен 9-й випадок – відбувся обстріл домогосподарства, автомобіля, торговельного приміщення;
- кожен 10-й випадок – злочин було вчинено раніше судимими особами чи під час побутового конфлікту;
- кожен 11-й випадок – особу було вбито.

У новій реальності, у якій опинилися всі українці після 24 лютого 2022 року, а саме воєнного стану, дуже гостро стоїть питання обігу та використання зброї, в таких умовах.

За час війни українці почали більше підтримувати право на володіння та легалізацію зброї. Підтримку цього питання висловили і деякі високопосадовці України.

Наприклад, Міністр оборони України Олексій Резніков заявив, що Україні потрібна "не тільки лібералізація, але й легалізація обігу зброї".

Нагадаємо, що напередодні повномасштабного вторгнення, 23 лютого цього року, Верховна Рада України ухвалила в першому читанні законопроект про обіг вогнепальної зброї. Закон пропонує низку законодавчих рішень, які регулюють використання короткоствольної зброї громадянами України.

Однак думки українців з цього приводу суттєво різняться. Зокрема, є як прихильники, так і ті, хто не підтримує легалізацію короткоствольної вогнепальної зброї серед цивільних.

Саме через це влада вирішила дізнатися, що думають українці про право на власну самооборону та обіг зброї. Для цього було запущено голосування у застосунку «Дія», в якому українці можуть висловити свою думку щодо цієї теми.

Є три варіанти відповіді:

- Для спеціальних потреб (пістолети можуть мати всі громадяни України, які відповідають закону, проте носити зброю заборонено. Зберігати можна буде тільки вдома, використовувати в тирах і на стрільбищах);
- Для особистого захисту (пістолети можуть мати всі громадяни України, які відповідають вимогам закону, і можуть вільно носити з собою у громадських місцях);
- Я проти (пістолети категорично не повинні бути в обігу серед цивільного населення).

На нашу думку, така легалізація зброї може бути запроваджена лише в період дії воєнного стану в країні. Тільки так можна виправдати «особистий захист та спеціальні потреби» як варіанти, що запропонував законодавець, бо все ж таки рівень загрози небезпеки громадян значно виріс і саме у період воєнного стану легалізація зброї буде доречною.

Міністр оборони України Резніков О. вважає, що в Україні потрібно формувати культуру "безпечного і відповідального ставлення до зброї". Україні потрібно розвивати мережу стрільбищ, тирів, стрілецьких клубів, відповідних змагань. Щоб кожен громадянин, який відповідає розумним вимогам, мав можливість навчитися користуватися зброєю, підтримувати навички і – головне – сприйняти певну культуру поведінки із зброєю.

Але поняття «розумні вимоги» досить розмите, і у нас є застереження, щоб після легалізації зброї Україна не перейняла тенденцію окремих країн, зокрема, США, де 25 травня 2022 року підліток у школі застрелив 19 дітей, вчителя та поранив свою бабусю.

Таким чином, незаконний обіг зброї створює пряму загрозу громадській безпеці. Крім того, величезний арсенал нелегальної зброї в Україні та легкий доступ до неї, можуть ще більше активізувати діяльність стійких злочинних груп як в межах країни, так і транснаціональних. Поряд з цим збільшити незаконні постачання зброї в Україну чи з України.

За даними SCORE Index, у 2020 році українці оцінили рівень особистої безпеки в середньому на 4,2–4,9 за десятибальною шкалою. Причому, у 2019 році цей показник сягав 5,5 балів з 10. Крім того, як показують соціологічні дослідження, рівень довіри населення до державних інституцій, в тому числі правоохоронних органів, залишається низьким.

Розвиток законодавства у сфері обігу зброї, а саме новий законопроект про обіг вогнепальної зброї є позитивним чинником та механізмом, що буде регулювати обіг зброї у майбутньому. Але низка юридичних рішень, які містяться у законі та дозволяють врегулювати використання короткоствольної зброї громадянами України є спірними.

Адже ми спостерігаємо тенденцію збільшення незаконного обігу зброї та рівня злочинності з використанням нелегальної зброї саме на фоні збройних конфліктів нашої держави з 2014 року. Сам факт легалізації зброї та її контрольований обіг не вирішить проблему зі злочинністю у цій сфері, а просто узаконить її.

Отже, зараз необхідно переглянути весь комплекс нормативно-правових актів та внести відповідні зміни до них. Особливо це

стосується нових законопроектів, щоб належним чином врегулювати питання володіння та обігу зброї в Україні. На жаль, сучасні реалії не дозволяють нам жити за старими правилами і вносять значні корективи в підходи до державного устрою та захисту національної безпеки.

УДК 347.965

Мамчур Л. В.,
канд. юрид. наук, доцент,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна,
Ситцовой В. В.,
представник у справах інтелектуальної
власності (патентний повірений),
Київський інститут інтелектуальної власності ОНЮА,
м. Київ, Україна

ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ДО ОФОРМЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ ТА ВИГОТОВЛЕННЯ ЇХ КОПІЙ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТОМ

Діяльність адвокатів з надання правничої допомоги здебільшого націлена на підготовку, складання та оформлення значної кількості документів, виготовлення їх копій для направлення як до суду, так і до державних органів, підприємств, організацій та установ, зокрема, із адвокатськими запитами.

Порядок оформлення документів в Україні встановлений у ряді нормативних актів, зокрема, у правилах діловодства та державних стандартах. З 2003 року діяв ДСТУ 4163:2003 «Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлювання документів» [1], що поширювався на всю документацію, створювану у процесі діяльності як органів державної влади, місцевого самоврядування, так і у діяльності підприємств, установ та організацій.

Дію стандарту ДСТУ 4163:2003 було скасовано наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 01.07.2020 № 144 [2]. Новий Національний стандарт ДСТУ 4163-2020 «Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів» [3] був введений у дію з 01 вересня 2021 року.

Безумовною і надзвичайно важливою новелою Стандарту ДСТУ 4163-2020, яка узгоджує його зміст із оновленими наприкінці 2017 року нормами усіх процесуальних кодексів, є те, що він стосується не виключно паперових, але й електронних документів, оскільки вимагає єдиного оформлення реквізитів документа незалежно від того, у якій формі він початково створений. Зазначені у Стандарті 32 реквізити стосуються різних видів документів, проте такі з них, як дата, реєстраційний номер, гриф затвердження, текст, підпис є загальними для всіх документів.

Окремо у Стандарті ДСТУ 4163-2020 викладено вимоги до оформлення копій документів.

Копія документа – це документ, що містить точне знакове відтворення змісту чи інформації іншого документа і в окремих випадках деяких його зовнішніх ознак (п. 2 Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затв. Наказом міністерства юстиції України від 18.06.2015 № 1000/5) [4].

Пунктом 10.8. «Правил організації діловодства...» № 1000/5 вимагається на лицьовому боці у верхньому правому куті першого аркуша копії документа проставляти відмітку «Копія», та визначено, що копія документа набуває юридичної сили лише в разі її засвідчення в установленому порядку. На обов'язковості виконання цих вимог прямо наголошує Верховний Суд; так, у п. 24-26 рішення від 03.11.2021 року у справі № 826/14550/18 стосовно необхідності застосування «Правил організації діловодства...» № 1000/5 прямо зазначив, що: «...Ці Правила є нормативно-правовим актом, обов'язковим для виконання всіма установами.» [5].

Установлений порядок засвідчення копії документу та її оформлення визначений пунктом 5.26 ДСТУ 4163-2020 [3], згідно з яким відмітка про засвідчення копії документа складається з таких елементів: слів «Згідно з оригіналом» (без лапок), найменування посади, особистого підпису особи, яка засвідчує копію, її власного імені та прізвища, дати засвідчення копії. Відмітку про засвідчення копії документа проставляють обов'язково нижче реквізиту «Підпис» на лицьовому боці останнього аркуша копії документа.

Частиною першою нового Стандарту встановлено, що він поширюється на організаційно-розпорядчі документи незалежно від носія інформації, які створювані в результаті діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, установ, підприємств, організацій та інших юридичних осіб незалежно від їхнього

функціонально – цільового призначення, рівня і масштабу діяльності та форми власності.

Здійснення адвокатом своєї діяльності відповідно до ч.3 ст.4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [6] може відбуватись індивідуально або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання.

Зміною №4 до національного Класифікатора України ДК 002:2004 «Класифікація організаційно-правових форм господарювання (КОПФГ)», затв. Наказом Міністерством економічного розвитку і торгівлі України від 19.06.2015 № 615 [7] встановлено, що адвокатське об'єднання та адвокатське бюро як організаційна форма адвокатської діяльності є юридичними особами і діють на підставі статуту (підрозділи 3.2.6. та 3.2.7. Розділу 3 «Об'єкти організаційно-правових форм господарювання»). Відтак, дія стандарту ДСТУ 4163-2020 поширюється на організаційно-розпорядчі документи адвокатського об'єднання та адвокатського бюро як юридичних осіб, у тому числі і на оформлення адвокатського запиту та додатків до нього.

Необхідність додання до адвокатського запиту посвідчених адвокатом копій свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та ордера передбачена положеннями абзацу другої частини першої статті 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [6]. Проте цей Закон не містить чітких вказівок стосовно процедури посвідчення копій документів адвокатом.

Європейський Суд з прав людини неодноразово зазначав, що формулювання законів не завжди чіткі, тому їх тлумачення та застосування залежить від практики. І роль розгляду справ у судах полягає саме у тому, щоби позбутися таких інтерпретаційних сумнівів з урахуванням змін у повсякденній практиці (див. *mutatis mutandis* рішення ЄСПЛ у справах «Кантоні проти Франції» від 11 листопада 1996 року (*Cantoni v. France*, заява № 17862/91, § 31, 32), [8], «Веренцов проти України» від 11 квітня 2013 року (*Vyarentsov v. Ukraine*, заява № 20372/11, § 65) [9]).

Необхідність суворого дотримання вимог оформлення документів та їх копій відповідно до стандартів з діловодства продемонстрував Верховний Суд у ряді судових рішень.

Так, Велика Палата Верховного Суду постановою від 14.03.2019 року у справі № 800/192/17 (П/9901/397/18) витлумачила підписання одним з членів Вищої ради правосуддя протоколу на його звороті як не підписання протоколу всім складом членів ВРП, та скасувала рішення Верховного Суду та Вищої ради правосуддя через недотримання відповідачем вимог ДСТУ № 4163-2003.

Велика Палата Верховного Суду в ухвалі від 25.10.2021р. у справі № 916/366/18 звернула увагу на те, що документ повинен відповідати Національному стандарту України (ДСТУ), та конкретизувала, що підпис складається з назви посади особи, яка підписує документ (повної, якщо документ надруковано не на бланку, скороченої – на документі, надрукованому на бланку), особистого підпису, ініціалу(-ів) і прізвища. Даний реквізит розміщують під текстом документа або під відміткою про наявність додатків. Як наслідок, касаційна скарга на ухвалу Південно-західного апеляційного господарського суду підписана з порушенням цієї вимоги до розгляду не була прийнята та повернута скаржнику.

Процедура посвідчення копії документа систематично роз'яснюється учасникам процесу Верховним Судом; так, у Постанові від 22.11.2021 у справі №9901/479/21, в Ухвалі від 21.10.2021 року у справі № 640/14693/21 (адміністративне провадження № К/9901/36476/21), в Ухвалі від 22 листопада 2021 року у справі №9901/479/21 (адміністративне провадження №П/9901/479/21) суд вимагає суворо дотримуватися встановленого порядку засвідчення копій під загрозою нечинності копії, що неналежно засвідчена.

Третій апеляційний адміністративний суд в ухвалі від 22.10.2021 року у справі № 215/6024/21 залишив апеляційну скаргу без руху та зазначив:

«... При цьому, суд апеляційної інстанції звертає увагу скаржника на те, що ДСТУ 4163:2020 *«Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів»*, чинного з 01 вересня 2021 року встановлено вимоги до оформлювання документів. «...» Однак, апеляційна скарга та додані до неї її копії не відповідають вимогам ДСТУ 4163:2020 та фактично є нечитасими, що обмежує інших учасників справи, яким згідно з процесуальним законодавством вручаються такі копії, можливості повного та належного її сприйняття, як наслідок призводить до труднощів при її вивченні, що є наслідком неможливості надання відзиву на таку апеляційну скаргу з урахуванням її всіх аргументів. ».

Богуславський районний суд Київської області у ухвалі від 07.10.2021 р. у справі № 358/805/21 (Провадження № 2/358/587/21), вказуючи підстави залишення позовної заяви без руху, зазначив:

«...Як видно із додатків до позовної заяви, вони були засвідчені з порушенням вищевказаних норм, а саме без зазначення дати та не на кожній сторінці. «...» Також представник позивачки, засвідчивши копії документів, допустив порушення вимог ДСТУ 4163:2020, а саме, вказав своє ім'я ініціалом, а прізвище зазначив не великими літерами».

Бачимо, таким чином, що порядок оформлення документів і виготовлення з них копій на даний момент є детально врегульований у ряді нормативних документів, а необхідність суворого його дотримання неодноразово роз'яснювалася учасникам процесу Верховним Судом. Слідування вимогам ДСТУ [3], наказу Міністерства юстиції України від 18 червня 2015 року №1000/5 [5] у діяльності адвоката – це не пуста формальність, а запорука успішного порушення судового провадження і надання клієнтові кваліфікованої правничої допомоги у судах.

УДК 340:61

Мамчур Л. В.,
канд. юрид. наук, доцент,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна,

АБСОЛЮТНІСТЬ ПРАВА ОСОБИ НА ТАЄМНИЦЮ ПРО СТАН ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

В практичній діяльності медичні працівники – лікарі, медсестри, фельдшери, студенти медичних навчальних закладів, технічний персонал – мають справу з реальними пацієнтами, фіксують їх присутність у лікувально-профілактичному закладі (далі ЛПЗ), отримують інформацію стосовно медичного анамнезу, персональні дані, відбирають та аналізують зразки біологічних рідин і тканин тощо з метою постановки діагнозу і підбору лікування для надання кваліфікованої медичної допомоги. В погоні за правом на здоров'я пацієнт змушений ділитися інформацією, в надії на те, що буде дотримана медична таємниця як охоронюване і гарантоване державою особисте немайнове благо і яка одночасно є наріжним морально-етичним каменем довірчого спілкування лікаря і пацієнта. Бачимо, отже, що питання дотримання лікарської таємниці має юридичний і моральний аспекти.

Медичні працівники не мають права розголошувати відомості, які становлять лікарську таємницю, крім випадків, передбачених законодавством. Ст. 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я [1] визначає, що лікарську таємницю становлять відомості про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя громадянина. Забороняється вимагати та надавати такі відомості за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування пацієнта.

Конкретний пацієнт, надаючи свої персональні дані, повинен чітко розуміти, що не всі працівники медичного закладу можуть мати доступ до цих даних. Коло таких осіб обмежене тими медичними працівниками, які безпосередньо надають допомогу пацієнтові; це сімейний лікар, профільні лікарі, медсестри тощо [2]. Крім того, в медичному закладі може бути визначена конкретна особа, яка відповідає за обробку персональних даних. Така особа попереджається про заборону поширення персональних даних пацієнтів, які їй стали відомі. Інші працівники медичного закладу не повинні отримувати доступ до персональних даних пацієнта.

Статті 39-1 Закону [1] та ст. 286 ЦК України [3] ведуть мову про право на таємницю інформації про діагноз, а не хворобу, тобто доповнюють (або розмивають) базове визначення ст. 40.

Право на таємницю про звернення за обстеженням або медичною допомогою взагалі не регламентоване. Головною проблемою є те, що повного переліку відомостей, що складають лікарську таємницю, законодавчо не наведено. Наприклад, не встановлено, чи допустимо розголошувати перелік лікарських засобів, призначених пацієнтові? Логічно припускати, що ні, оскільки таке розголошення може однозначно вказувати на факт звернення особи за медичною допомогою та дозволяє з високою вірогідністю припускати діагноз пацієнта, які охороняються ст. 40 Основ [1].

ЄСПЛ виходить із абсолютності права людини на таємницю про стан свого здоров'я, зобов'язуючи національне законодавство забезпечувати відповідні гарантії, щоб виключити *будь-яке повідомлення або розголошення персональних даних щодо здоров'я*, якщо це не відповідає гарантіям, передбаченим статтею 8 Конвенції (Рішення ЄСПЛ у справі «*М. С. проти Швеції*» (*M. C. v. Sweden*) (1997) про порушення ст. 8 Конвенції).

Випадки відступу від лікарської таємниці і розкриття відповідної інформації в Україні регламентуються виключно на законодавчому рівні – це добре. Перелік таких випадків є вичерпним. Тим часом, українські реалії демонструють недостатність законодавчого закріплення гарантій.

Електронізація системи охорони здоров'я, що є елементом медичної реформи [4], повинна забезпечити можливості для пацієнтів використовувати електронні сервіси для реалізації їх прав, у тому числі надання пацієнтами (їх законними представниками) згоди на доступ до даних про себе (про пацієнта для законних представників), які містяться в електронній системі охорони здоров'я, лікарям і третім особам, в умовах захисту інформації від несанкціонованого доступу;

та зберігання всього масиву інформації в центральній базі даних. Медичні працівники розмежовуються стосовно доступу до інформації, здійснюється їх аутентифікація і відповідно може бути проконтрольовано, яку інформацію вони отримували і якими реєстрами користувалися (історія доступів). Інформація до системи вноситься виключно за згодою пацієнта.

Як заявляють творці і адміністратори eHealth, для захисту даних там використані найсучасніші засоби захисту, серед яких: використання користувачами кваліфікованих електронних підписів (КЕП), відокремлене зберігання медичних та персональних даних, алгоритми, що забезпечують цілісність даних та інші [5].

Проте, рутинні практики, що традиційно існують в закладах охорони здоров'я, допускають обмін інформацією між колегами в дружніх бесідах, часто «за звичкою», без усвідомлення того, що це є протизаконним. Ситуація дуже нагадує ту, що стала підставою для звернення до ЄСПЛ у справі «*I. проти Фінляндії*» в ситуації обґрунтованих підозр щодо доступу до інформації про стан здоров'я ВІЛ-інфікованої медсестри її колег, які не повинні були знати про її діагноз. Національний суд тоді постановив внести зміни до системи обліку медичних даних і анонімізувати таким чином пацієнтку. На жаль, у нас поки що відповідних правових механізмів не передбачено. Надійність механізмів захисту інформації у електронній системі теж поки що сумнівна, особливо під час збройної агресії Російської Федерації, коли війна ведеться також на інформаційному фронті

Єдино доступним важелем превенції «несвідомого» розголошення медичної таємниці про стан здоров'я медичним працівником є попередження медичних працівників у письмовій формі (наприклад, у вигляді ознайомлення із інформаційною пам'яткою під підпис) в момент прийому на роботу або допуску до виконання обов'язків медичного працівника.

А це означає, що права пацієнтів порушуються, і судові позови будуть. Про абсолютність права на таємницю про стан здоров'я в українських реаліях говорити поки що передчасно.

Секція:
ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ,
СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА,
ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ:
ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВознавство

УДК 340.15

Лісна І. С.,
канд. юрид. наук, доцент,
завідувач кафедри історії та теорії держави і права,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

АНТИСЕМІТИЗМ ЯК ОФІЦІЙНА ПОЛІТИКА
НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІСТИЧНОГО УРЯДУ НІМЕЧЧИНИ

Актуальність даної теми полягає в тому, що виховуючи в серці толерантність та миролюбність до інших національностей та народів, людство більше ніколи не повинно повторити помилок минулого – страшної сторінки у світовій історії – Голокосту як найбільш глобального прояву антисемітизму.

Націонал-соціалістична робітничка партія Німеччини (НСРПН), котра об'єднала всіх політиків- фашистів була заснована в 1919 році. Абсолютним лідером зазначеної партії став Адольф Гітлер. Але не завжди діяльність цієї партії була безперервною, оскільки у 1923 р. нацисти спробували організувати заколот у Баварії, проте зазнали нищівної поразки. В 20-ті роки партія мало не розпалася. Швидкий ріст їхнього впливу розпочався в роки всесвітньої економічної кризи 1929–1933 р.р.

На підтримку цієї партії виступили націоналістично налаштовані ремісники, селяни, ветерани війни, безробітні. Нацисти спромоглися залучити на свою сторону зневірену в принципи демократії молодь.

Вирішальну роль для нацистів відіграли представники військово-бюрократичної еліти Німеччини. Безперечно, коли криза наближалась до логічного фіналу і спостерігались ознаки падіння авторитету нацистів, вони використовували свій вплив на президента Гінденбурга для вручення мандата на формування уряду Адольфу Гітлеру. Як наслідок, 20 січня 1933 р. Гітлер став рейхсканцлером уряду [1].

Отримавши доступ до виконавчої влади, нацисти почали послідовну ліквідацію режиму політичної демократії Німеччини. Було

видано указ « Про охорону народу і держави», який передбачає ліквідацію основних прав громадян та надає необмежені повноваження каральним органам. У 1933 р. вже формально було заборонено всі політичні партії, крім НСРПН.

У Німеччині формується таємна поліція – гестапо, а з 1933 р. по всій країні починають створюватися концентраційні табори.

Антисемітизм став офіційною політикою фашистської держави, тому вже з початку 1933р. розпочався запланований владою бойкот установ, які утримувалися євреями. Основні програмні положення нацистського руху в Німеччині були викладені в книзі Гітлера « Майн кампф». Саме в цій книзі фюрер проявляє свою ненависть до « не арійців», зокрема особливо зосереджуючи увагу на євреях: « Починається самий мерзенний обман, який тільки можна собі уявити. З усього, німецький єврей з гріхом навпіл опанував тільки здатність говорити німецькою мовою, – та й то якою жакливою німецькою мовою. Тільки на цьому знанні мови він обгрунтовує свою приналежність до німецького народу. Але ж дійсна ознака приналежності до певної раси закладена виключно в крові, а зовсім не в мові. Але, і користуючись новою мовою, він буде висловлювати свої старі думки. Внутрішній же світ людини змінитися не може. Краще за все це видно на прикладі саме єврея – він може говорити на тисячі мов і все-таки залишається тим же євреєм, коли він дві тисячі років тому торгував хлібом в стародавньому Римі та говорив на латинській мові, і якими вони є в наше століття, коли він спекулює борошном і перекручує німецьку мову» [2].

В 1935 р. було прийнято ряд законів, які позбавляли євреїв німецького громадянства і встановлювали заборону займати посади в державному апараті; не допускалися також змішані шлюби. 29 червня 1933р. Річард Дарре, як завідувач відділу аграрної політики, видав закон про спадщину, згідно з яким земельні ділянки від 7,5 до 125 га можуть бути забезпечені їх власникам на все життя і успадковуються, лише якщо власники можуть довести чистоту їх крові до 1800 року. 15 жовтня 1934р. Лідер партії Рудольф Гесс створив відділ вивчення спорідненості з Націонал-соціалістичною партією. Пізніше він був перейменований на Імператорське відділення вивчення спорідненості.

У «Нюрнберзьких законах» 1935 року були введені правила, за якими було визначено членство в німецькій або єврейській расі: « чистокровними» німцями були німці в чотирьох поколіннях. 15 листопада 1938 року єврейським дітям заборонено відвідувати німецькі школи.

Група авторів за дорученням Генрі Форда склала і опублікувала книгу «Міжнародне єврейство», яку згодом використав нацистська

влада. Таким чином, поступово створювався образ ворожого світового єврейства.

Расова теорія гітлерівців включала розділ генетики – евгеніка, згідно з якою суворі правила відтворення повинні призвести до покращення німецької раси та зупинити зростання представників нижчих народів.

Розвиток німецько-фашистської концепції евгенізму в 1940 році сприяв здійсненню програми Т-4 для стерилізації та фізичного знищення «неповноцінних елементів» – переважно психічнохворих пацієнтів, у тому числі дітей, що страждають психічними захворюваннями. За цією програмою 275 тисяч людей лише в Німеччині були знищені [3].

Тоді була побудована мережа таборів смерті для знищення цілих народів. Перш за все, нацисти винищували євреїв, циган. Нацисти виконували масові страти на національному рівні, також відправляли людей у табори смерті для фізичного винищення. Вони були замордовані з надзвичайною жорстокістю або вбиті в газових камерах, мільйони людей були спалені живими.

Програми, передбачені німецькою расовою теорією, виражені в національній расистській політиці, були проведені в рамках запобігання «виродження» німецького народу: програма евтаназії Т-4 – зниження психічно хворих і хворих більш ніж 5 років; репресії гомосексуалістів; Lebensborn – виховання в дитячих будинках дітей з осіб, які пройшли расовий відбір.

Отже, з приходом до влади націонал-соціалістів на чолі з Гітлером, на офіційному рівні було закріплено цілу систему нормативних актів, котрі надавали явну перевагу представникам так званої «арійської раси» над іншими народами.

Особливої жорстокості з боку нацистської влади зазнали євреї та роми, яких Гітлер у своїй книзі «Майн кампф» відверто характеризує та описує як представників «другосортного народу». І з подальшою діяльністю нацистів, як показує нам історія, ситуація значно погіршується [4].

Тому, проаналізувавши вищенаведене можна зробити висновок, що зародження проявів антисемітизму бере свій початок ще з давнини та найбільш явно простежується у ворожих настроях німецького народу до представників єврейської національності. Задля більшої переконливості, Гітлером була написана книга «Майн кампф», котра на сотнях сторінок висвітлювала та демонструвала всьому світові «другосортність» євреїв, підтверджуючи це різними расовими концепціями та теоріями, що вразили своєю антилюдяністю.

Список використаних джерел

1. Наджафаров Д. Г., Гінцберг Л. І. Рання історія нацизму. Боротьба за владу// Питання історії. 2004. №10. С. 23–24
2. Адольф Гітлер «Mein Kampf» [Електронний ресурс]. URL: <http://www.911-truth.net/AdolfHitlerMeinKampRussiantranslation.pdf>. (дата звернення 14.03.2021).
3. Жизнь и смерть в эпоху Холокоста: Свидетельства и документы. Кн. 1-3/ Ред. -сост.,авт. предисл. и комм. Б. Забарко. К., 2007-2008; Мы хотели жить: Свидетельства и документы. Кн. 1-2/ Ред.-сост., авт. предисл. и комм. Б. Забарко. К., 2013–2014.
4. Холокост. Энциклопедия Холокоста [Електронний ресурс]. URL : <http://www.ushmm.org/wlc/ru/article.php?ModuleId=10005143> (дата звернення 15.03.2021).

УДК 340.153«13/15»

Ковальова С. Г.,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри історії і теорії держави і права,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна,

ЕВОЛЮЦІЯ РОЗУМІННЯ ЗЛОЧИНУ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВІ ДОБИ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО У ДОСТАТУТОВИЙ ПЕРІОД (друга половина XIV – початок XVI ст.)

Відтворення об'єктивної картини історії вітчизняного права є нагальною потребою сьогоденної історико-правової науки, адже тривалий період викривлення історії української державності і права дається взнаки не лише у науковій, а й у ідеологічній площинах. Історія виникнення, формування і розвитку правових інститутів нерозривно пов'язана з історією правової ментальності та ідей. Тож звернення до еволюції розуміння злочину в українському праві, а відтак і в українській правосвідомості другої половини XIV – початку XVI ст., коли більшість українських земель перебувала у складі Великого князівства Литовського, є своєчасним та корисним. Дана робота стосується періоду від інкорпорації Волині і Київщини Литвою до видання Статутів Великого князівства Литовського.

Перший етап розвитку литовсько-руського права (XIV – перша половина XV ст.) характеризувався відсутністю дефініції злочину, хоча

саме поняття зустрічалося ще у перекладених з грецької текстах, які були відомими на території Волині та Київщини. Текст норм Руської Правди дозволяє встановити, що протиправне діяння у часи Київської Русі кваліфікувалося як «обида», тобто збиток чи шкода, завдані особі або спільноті. Важливо підкреслити, що об'єктами правопорушень, згаданих у Правді Ярослава та Правді Ярославичів, були життя, здоров'я, майно особи.

Сприйняття злочину як приватної «обиди» було властивим всім європейським суспільствам тієї доби. Певний вплив на приватноправове розуміння злочину в європейських країнах здійснило римське право. Не ставлячи за мету надати відповідь на питання про механізми та шляхи рецепції римських правових уявлень руським правом принаймні з часів Правди Ярослава, вкажемо, що термін «обида» є калькою з римського *injuria*, що в римському праві позначало особисту образу, яка належала до групи приватних деліктів. Не можна віднести на рахунок звичайного співпадіння той факт, що перелік протиправних діянь, охоплених поняттям *injuria*, повністю тотожний тим, які фігурують у Правді Ярослава. Тож сприйняття злочинів проти життя, здоров'я, майна особи як приватної справи самого потерпілого або його найближчих кровних родичів, очевидно, корелювало з римськими правовими традиціями у відповідній царині. З іншого боку, приватноправове сприйняття шкоди, завданої життю, здоров'ю, майну особи, було актуальним для варварських суспільств, що переживали період переходу від чіфдому до ранньої держави. Відтак приватноправове розуміння злочину сформувалося в умовах варварської політичної організації та залишалося актуальним для ранньофеодальної держави, котрій були притаманні порівняна нерозвиненість державного механізму та брак ресурсів для забезпечення ефективної протидії злочинності.

Отже, публічноправове сприйняття злочину як діяння, що становить потенційну небезпеку не лише для безпосередньо потерпілого, а і для держави та суспільства в цілому, не могло скластися в правосвідомості як правотворця, так і правозастосовців. Призначення подвійної вири за крадіжку княжого майна не було свідченням посиленого захисту власності монарха як носія публічної влади: такими ж засобами охоронялося і майно бояр. Тож князь радше сприймався як привілейована особа, представник соціальної верхівки, до якої входили також і бояри.

Однак не можна вважати, що право взагалі не дбало про інтереси публічної влади: вини і продажі – судові штрафи – йшли на користь князя або суду. До того ж, в XI–XIII ст. у Київській Русі та Галицько-Волинському князівстві сформувалося так зване княже право, що

наділило князів прерогативами на застосування сили щодо тих, хто посягав на їхню владу, життя та майно. Завдяки княжому праву здійснювався захист носіїв публічної влади, яка у ранньофеодальних політиях була персоніфікованою, а відтак князь та його інтереси і безпека отожднювалися з державою та її інтересами та безпекою.

Слабкість владного ресурсу диктувала необхідність пошуку важелів впливу на суспільну свідомість з метою забезпечення громадського порядку та колективної безпеки. Такі важелі у середньовічному соціумі були у розпорядженні церкви. Онтологічно середньовічний індивід не мислився поза християнською вірою. За висловом А.-М. Пельтьє, «для кожного окремо вона була тим обрамленням, що надавав сенсу кожній годині життя від його початку і до кінця». Крім того, церква мала не лише ідеологічний та економічний, але і певний політичний потенціал. Водночас потужним чинником регулювання поведінки суб'єктів було саме суспільство, точніше, безпосереднє середовище, в оточенні та за участі якого розгорталися всі виміри соціального буття середньовічної людини. Відтак закономірним було те, що поняття злочину тісно перепліталось з поняттям гріха та аморального вчинку. Тож у часи Київської Русі для позначення поняття злочину поряд із вживаним у Руській Правді терміном «обида», побутували «проказа», «сѣгрешение», «створить криво». Але зі зміцненням державного механізму вже у XIII ст. поняття злочину ускладнилося і до переліку злочинних діянь увійшли також порушення закону, порушення суспільного миру, посягання на владу князя або церковних ієрархів. Розуміння злочину як шкоди та небезпеки не лише для приватної особи, але й для соціуму, позначило започаткування публічноправового сприйняття злочинного діяння. Тож українське право другої половини XIV – початку XV ст. стало новим етапом розвитку інституту злочину порівняно з давньоруськими часами. Додамо, що зміни стимулювалися соціальними та культурними процесами, епіцентром яких були саме українські землі Великого князівства Литовського, а згодом новації екстраполювалися на інші території держави.

Однак вказані зміни в розумінні злочину не означали, що теоретичні уявлення про цей інститут вийшли на якісно новий гносеологічний рівень порівняно з попереднім періодом. Як і раніше, не існувало чіткого термінологічного розмежування між поняттями злочину та приватноправового делікту: «обидою» могли називатися будь-яка ін'югія: і крадіжка, і псування майна, і побиття. Переслідування правопорушника було справою потерпілого та його родичів або сусідів, а не органів державної влади. Юридична практика того часу допускала, що родичі або друзі правопорушника могли взяти його на поруки, тим

самим беручи на себе відповідальність за його подальшу поведінку. Наприклад, в акті другої половини XIV ст. (дагування не раніше 1390 р.) вказується, що «князі і пани», тобто декілька магнатів, поручилися великому литовському князю Скиргайлу за Гридка Костянтиновича, який вчинив «побег и все лихое», і взяли його на поруки. Відмітимо, що в акті не конкретизовано, який саме злочин вчинив Гридко Костянтинович, тож для правозастосовця важливим був факт взяття його на поруки, а не характер злочинного діяння. Отже, попри зародки публічноправового погляду на злочин можемо говорити про панування сприйняття злочину як справи, що шкодила приватним інтересам потерпілого. Приватноправове розуміння злочину зберігалося у праві Великого князівства Литовського і у другій половині XIV – на початку XV ст., на тлі домінування усної правової традиції. Зауважимо, що консервативність уявлень про злочин та повільний розвиток відповідної термінології зумовлювалися переважно усним характером литовсько-руського/українського права періоду XIV – початку XV ст.

Якісні зміни в теоретичних уявленнях про злочин проявилися на початку XV ст. з активізацією правотворчої діяльності монархів і посиленням станової диференціації литовсько-руського соціуму: у текстах загальноземських привілеїв, які влада надавала суспільній верхівці – магнатам і шляхті, – було закріплено норми про злочини проти великого князя, що водночас вважалися державними злочинами. Тож юридичне оформлення станових прерогатив магнатів і шляхти, а відтак формування соціальної еліти, супроводжувалося посиленням охорони влади господаря.

Протягом XV ст. писане литовсько-руське право поповнюється обласними привілеями та Судебником Казимира Ягайловича 1468 року. У цих нормативних актах з'являються нові терміни: «виступ», «виступ з права», «кривда», «проступка», «злий вчинок». Тож нова термінологія відображає перенесення акцентів зі шкоди, завданій приватним інтересам, на порушення встановлених публічною владою заборон. Отже, злочин починає сприйматися як неправомірний вчинок, що порушує закон і становить небезпеку для всього загалу.

Еволюція розуміння злочину позначилася і на деяких змінах у державно-правовій реальності. Хоча зазвичай переслідування та затримання злочинця, як і у попередній період, покладалося на потерпілого та його родичів і сусідів, однак держава почала перебирати цю функцію у випадках вчинення наїздів і порубів, тобто озброєних нападів магнатів і шляхти на сусідські маєтки і завдання тілесних ушкоджень їхнім власникам. Тож самоуправство та свавілля з боку представників соціальної верхівки зазнає все більш рішучої відсічі з

боку державної влади, яка поступово еволюціонує від влади сюзерена до влади суверена. Магнати і шляхта отримали привілейовану підсудність: вони звільнялися від юрисдикції державних регіональних судів і судити їх міг виключно господар. Однак право затримувати магнатів і шляхту, винних у наїзді чи порубі, було надане Пани-Раді – органу, що складався з магнатів. Повноваження Пани-Ради були юридично закріплені у 1492 р. Разом із сеймом – з'їздом рицарів – Пани-Рада утворила Великий Вальний Сейм Великого князівства Литовського. Створення цих органів з юридично закріпленими повноваженнями визначило еволюцію форми правління Литовсько-Руської держави від ранньофеодальної до станово-представницької монархії. Протягом XV ст. у Великому князівстві Литовському було впроваджено вотчинні суди, тобто феодалам делегувалося право судити своїх селян. Водночас держава взяла під контроль відправлення правосуддя вотчинниками: Судебник 1468 року заборонив панам самовільно звільняти підданих-злочинців від покарання за будь-яких умов та мотивів. Зрозуміло, що вказані новації стали можливими лише зі зміцненням потенціалу публічної влади в державі, вектором динаміки якої був рух від феодальної роздробленості до централізації.

Формуванню теоретичного уявлення про злочин сприяла судова практика, яка мала двоїстий вплив на цей процес. З одного боку, у ході розгляду судових справ отримала подальшого розвитку диференціація різних видів злочинів; з іншого боку, серед широкого загалу поступово вироблялося уявлення про злочин як про протиправне діяння, що становить небезпеку для суспільства в цілому, а не лише для приватних осіб. У судовій практиці часто кваліфікувалися як злочини такі діяння, котрі у нормативно-правових актах не були закріплені як протиправні, але вважалися такими в усній правовій традиції. Наприклад, у 1444 р. великий литовський князь Казимир розглядав справу між Круповичами і Бастунами, між якими виник конфлікт з приводу повинностей, які мали відбувати Бастуні. У ході конфлікту Бастуні разом із дітьким Придибалом, що був присланий для виконання судового рішення (дітький мав конфіскувати у Бастунів сіно), пограбували Круповичів і забрали у них шість коней, корову і кабана. Казимир виніс рішення про сплату правопорушниками штрафів за кожен з тварин з нав'язкою за коней. Тож рішення господаря, незважаючи на відсутність писаної норми, було винесено на підставі усної звичаєвої норми, що склалася у ході регулювання сюзеренно-васальних відносин. Відтак переконаємося, що у цей період писане право мало численні прогалини, для подолання яких широко застосовувалося звичаєве право, що склалося на основі давнього руського/українського права.

Подальші якісні зміни у праві Великого князівства Литовського (а відтак і його українських земель) пов'язані з кодифікаційними роботами, результатом яких стала поява Статутів Великого князівства Литовського.

УДК 378:37.036

Озерський І. В.,

д-р. юрид. наук, професор,
професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу,
ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна

ПРО ОПТИМІЗАЦІЮ ПРОХОДЖЕННЯ АСИСТЕНТСЬКОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТАМИ МАГІСТРАТУРИ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ЧОРНОМОРСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

Варто зауважити, що будь-яка асистентська педагогічна практика завжди проходить у межах навчальних курсів (дисциплін): «Педагогіка вищої школи», «Педагогіка вищої школи та методика НДР», «Методика викладання права», «Юридична педагогіка» тощо. Саме тому, більшість вчених наголошує, що асистентській практиці завжди передують вивчення курсів з педагогіки вищої школи та методики викладання у закладах вищої освіти [1, с. 5]. У нашому разі, висхідною, фундаментальною площиною для проходження асистентської практики студентами магістратури юридичного факультету Чорноморського національного університету імені Петра Могили є наразі «Педагогіка вищої школи та методика НДР», що сподіваємося у подальшому буде модернізована у навчальний курс «Актуальні проблеми юридичної педагогіки».

Магістерська (асистентська) практика здійснюється з урахуванням обов'язкового мінімуму змісту програми професійної підготовки викладача середніх спеціальних та закладів перед вищою та вищою освіти, після проходження студентами базових психолого-педагогічних дисциплін, методики викладання права. Щодо керівництва та контролю проходження асистентської практики, то тут потрібно виокремити її три рівні, а саме: на першому рівні – завідувач кафедри за якою закріплений практикант, на другому – керівник практики від кафедри (*вчений, що має значний досвід педагогічної діяльності*) та на третьому рівні – безпосередній керівник (*серед яких може бути: декан юридичного факультету, його заступник, завідувачий випусковою (профілюючою)*

кафедрою, спеціально визначений науково-педагогічний працівник факультету. Втім, варто виокремити ще й такий рівень педагогічного менеджменту у сфері проходження асистентської практики, як куратор чи координатор практики, що має бути обраний серед викладачів, що викладають педагогічні курси (навчальні дисципліни), наприклад: «Педагогіка вищої школи та методика НДР», «Методика викладання права», «Юридична педагогіка» тощо. Більш того, такий викладач має бути обов'язково включений до екзаменаційної комісії із захисту асистентської практики з правом дорадчого голосу, оскільки в межах його навчальної дисципліни як базової (фундаментальної, прикладної) і проходила означена вища практика. Означене цілком узгоджується з п. 3.2. та 5.2. Положення про проходження практики в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили від 27 серпня 2020 р [2], де вписано, що «до керівництва практикою студентів залучаються досвідчені викладачі кафедр, які як правило, брали безпосередньо участь в освітньому процесі та викладають дисципліну(и), пов'язані зі змістом практики. Як відомо такою дисципліною якраз і є «Педагогіка вищої школи та методика НДР».

Якщо, проаналізувати наразі існуючу, чинну «Робочу програму проходження асистентської практики» для спеціальності 081 «Право» [3], то можна виокремити окремі розбіжності, що в ній містяться. Для прикладу:

- в робочій програмі відсутня вказівка про навчальний курс («Педагогіка вищої школи та методика НДР»), що мав би фундаментально передувати проходженню практики, зважаючи на його теоретичне значення;

- в робочій програмі вписані обов'язки керівника практики, однак якого саме конкретного керівника вони стосується лишилося поза увагою, зважаючи на закладену в програмі градацію ймовірних керівників практики;

- відсутність глосарію основних термінів та термінологічних конструкцій закладених в тексті робочої програми (наприклад: *викладачі-консультанти кафедр, керівник практики від кафедри, керівник практики від університету, безпосередній керівник та ін*);

- відсутність зразка для складення практикантом психолого-педагогічної характеристики та плану проведення профорієнтаційного заходу студента;

- відсутність зразка для складення плану проведення виховної роботи зі студентами кураторської групи;

- відсутність процедури звітування студентами про проходження асистентської практики за умов запровадження дистанційного

навчання та процедури оскарження результатів захисту проходження асистентської практики;

- відсутність наскрізної програми практики, що як зазначено в документі є основним навчально-методичним документом практики;
- відсутність зразків методичних розробок лекційного та семінарського занять.

Вважаємо, що варто передбачити в чинній робочій програмі з проходження асистентської практики право студента-практиканта на оскарження результатів захисту практики, адже в положеннях означеної програми вписано, що «студент, який у підсумку отримує негативну оцінку з практики в комісії, відраховується з університету» [3]. Стосовно цього, варто зауважити, що нормативно оскарження результатів чи процедури захисту асистентської практики ніде не закріплено, однак, на нашу думку, тут варто керуватися пунктом 5 Положення про порядок і методику проведення заліків та екзаменів у Чорноморському національному університеті імені Петра Могили від 16 травня 2019 року, [4] де зазначено, що: «у випадку незгоди студента з рішенням екзаменатора, він може звернутися з письмовою апеляцією до завідуючого кафедри не пізніше ніж на наступний день після оголошень результатів...». Також, думається, що з такою скаргою студент вправі звернутися й до декана юридичного факультету, оскільки останній згідно п. 3. 13 Положення про проходження практики в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили від 27 серпня 2020 р., є відповідальним за організацію і проведення практики на факультеті, та відповідно: здійснює керівництво навчально-методичним забезпеченням практики на факультеті; інформує студентів про місце, строки проведення практики та форми звітування, узгоджує пропозиції студентів щодо місця проведення практики; здійснює контроль за організацією та проведенням практики кафедрами, виконання програми практики, своєчасним складанням заліків і звітної документації за підсумками практики; заслуховує звіти кафедр щодо проведення практики на раді факультету.

Таким чином, врахування означених теоретичних положень та практичних рекомендацій, оптимізує процедуру проходження студентами магістратури за спеціальністю «право» асистентської практики, а також унормує нормативні документи, що її регламентують.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації з проходження асистентської практики для студентів ОКХ «магістр» спеціальності 051 – «Економіка» / [уклад. О. А. Гарник, О. П. Кірдан, А. Л. Бержанірі]; Умань: УДПУ, 2016. 27 с.

2. Положення про проходження практики в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили від 27. 08. 2020 р., протокол № 1 від 27.08.2020 р. URL : https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/Polozhennya_pro_provedennya_praktiki_v_CHNU-1.pdf (дата звернення: 20.12.2021).

3. Асистентська практика для студентів спеці. 081 «Право» : роб. програма, 2017. 17 с.

4. Положення про порядок і методику проведення заліків та екзаменів у Чорноморському національному університеті імені Петра Могили, протокол № 9 від 16.05.2019 р. URL: [Polozhennya_pro_poryadok_i_metodiku_provedennya_zalikip_ta_ekzameniv_u_CHNU_im._Petra_Mogili-1.pdf](https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/12/Polozhennya_pro_poryadok_i_metodiku_provedennya_zalikip_ta_ekzameniv_u_CHNU_im._Petra_Mogili-1.pdf)(chmnu.edu.ua) (дата звернення: 20.12.2021).

УДК 340.12

Ткаля О. В.,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
та адміністративного права і процесу,
ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна

СПИВІДНОШЕННЯ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА ТА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИ

Одним із найдієвіших чинників, від якого залежить розвиток України як правової, демократичної та соціальної держави, є правова культура її громадян. Вона охоплює правові цінності, визначає рівень демократії та законності, регулює суспільні відносини. Від рівня правової культури суспільства безпосередньо залежить усвідомлення сутності правових явищ і процесів, розуміння закономірностей та тенденцій їх розвитку. Тому спостерігається зростання інтересу з боку юридичної науки до проблем правової культури.

Правова культура – різновид соціальної культури. Вона є досить складним і різноплановим явищем, що включає в себе правову культуру особистості і правову культуру суспільства. Правова культура суспільства є результатом соціально-правової активності окремих осіб, груп та інших суб'єктів права. Вона відіграє роль відправного начала, бази для такого роду активності й у цілому для правової культури особистості. Правова культура особистості – це знання та розуміння права, а також діяння відповідно до нього, властивість, що характеризується загальною повагою до права, достатнім знанням змісту його норм та вмінням їх застосовувати. З правової культури всіх осіб

складається правова культура суспільства, під якою розуміють «сукупність чинників, які характеризують рівень правової свідомості, досконалості законодавства, організації роботи з його дотримання, стан законності й правопорядку, та яка висвітлює рівень правової свідомості та правової активності суспільства, рівень прогресивності правових норм і юридичної діяльності».

Поняття «правова культура суспільства» висвітлює найбільш ціннісний зріз правової реальності, рівень її безперервного розвитку, сукупність досягнень відповідної цивілізації. Правова культура суспільства є чинником забезпечення свободи та безпеки особи, прав людини, гарантом її правового захисту, забезпеченості законом і судом. Правова культура суспільства – це рівень правової свідомості і правової активності суспільства, ступінь прогресивності правових норм і юридичної діяльності.

Поняття «правова культура суспільства» О. Скакун визначає як систему цінностей, досягнутих людством у галузі права, що належать до правової реальності такого суспільства й характеризують рівень його правового прогресу. В той же час, рівень правового прогресу суспільства характеризується високим рівнем правосвідомості, активністю суб'єктів права в юридичній галузі, фактичною захищеністю прав і свобод громадян, якісними законами, юридичною освітою тощо [1, с. 424].

Структуру правової культури суспільства складають такі елементи:

- рівень правосвідомості та правової активності суспільства;
- ступінь прогресивності юридичних норм (рівень розвитку права, культура юридичних текстів тощо);
- ступінь прогресивності юридичної діяльності (культура правотворчої, правозастосовної та правоохоронної діяльності).

Правова культура суспільства охоплює всі правові явища в динаміці їх розвитку, її характеризують та визначають стан загальної культури населення, якість національного законодавства, існування гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина, рівень правосвідомості, стан правопорядку, законності та юридичної практики. Правова культура суспільства висвітлює рівень розвитку його правової свідомості, системи права і законодавства, юридичної практики і правової науки. Вона охоплює сукупність усіх правових цінностей, як моральних, так і матеріальних, створених людиною у правовій сфері. Належний рівень правової культури суспільства є однією з важливих ознак правової держави, яка заснована передусім на засадах верховенства права і правового закону, поваги до основних прав і свобод людини і громадянина. Вона перебуває у залежності в

першу чергу від рівня розвитку правосвідомості населення, тобто від того, наскільки повно засвоєні такі правові феномени, як цінність прав і свобод людини, цінність правової процедури під час вирішення спорів, наскільки інформовано у правовій сфері населення, його соціальні, вікові, професійні та інші групи, яке емоційне ставлення населення до закону, суду тощо.

Правова культура особистості, будучи компонентом правової культури суспільства й залежною від неї величиною, відображає ступінь і характер її розвитку, так чи інакше забезпечує соціалізацію особистості й правомірну діяльність індивіда. Це необхідна передумова й творчий початок правового стану суспільства, його мета й складова частина, але разом з тим це ступінь і характер правового розвитку самої особистості, її правомірної діяльності.

Правова культура особи передбачає правову освіченість людини, включаючи високий рівень правової свідомості, уміння та навички користуватися правом, підпорядкування своєї поведінки вимогам правових норм. Правова культура особистості – це знання і розуміння права, а також дії, відповідно до його положень. Вона дуже тісно пов'язана з правовою свідомістю, спирається на неї. Але вона ширша від правової свідомості, оскільки включає в себе не лише психологічні та ідеологічні її складові, а й юридично значущу поведінку. Отже, структура правової культури особистості умовно включає такі елементи:

- психологічний (правова психологія як компонент правової культури, що формується стихійно, на основі емоційного ставлення до правових явищ у суспільстві, яке може бути як позитивним, так і негативним);

- ідеологічний (правова ідеологія, що розглядається як уявлення, погляди, поняття, переконання, теорії, концепції про правову дійсність, через які можна простежити та оцінити ставлення особи до права);

- поведінковий (юридично значуща поведінка, яка є центральним поняттям для формування правових орієнтацій людини, що в подальшому формують її суспільну поведінку, ставлення до правової реальності та визначають у результаті правові дії).

Правова культура безперервно здійснює вплив на правосвідомість окремих індивідів. В даному прояві праворегулятивної функції суспільної правосвідомості відбувається формування індивідуальної правової культури, утворення стану правової духовності, атмосфери суспільства [2, с. 106].

Правова культура особистості як конкретного носія певної культури суспільства визначається рівнем її такої соціалізації, ступенем засвоєння та використання нею правових положень. Вона передбачає не тільки знання та поняття права, але і відповідні правові судження та практичні дії, певну діяльність у сфері права згідно із рівнем суспільної правосвідомості, станом законності, законодавства і юридичної практики, а також міри обізнаності особи у положеннях чинного законодавства, навичках користування знаннями при виконанні норм права.

А. В. Безмертний зазначає що правову культуру особистості можна розглядати в декількох аспектах. З одного боку – в якості сукупності правових знань, духовних цінностей, принципів правової діяльності, правових традицій, а з іншого – як ступінь правової розвиненості особистості, характер її правової діяльності і юридичної практики, рівень засвоєння правових норм, можливої об'єктивної оцінки та прогнозування подальшого розвитку суспільства і держави, характер участі у перетворенні правової дійсності, ступінь правової активності та оволодіння культурою правового мислення [3, с. 147].

Формування правової культури особи – це процес впливу на неї багатьох чинників, які залежать як від характеру самої особи, так і від середовища, в якому вона перебуває. Різний рівень здібностей та розвитку, психологічні та інші суспільно значущі риси в сукупності визначають людину як особистість, яка не подібна до інших. Виховання та соціальні умови істотно впливають на засвоєння інформації про державно-правові явища, на формування правосвідомості, а також на рівень правової культури особи. Певна річ, що правова культура особи без усвідомлення індивідом свого правового статусу, прав, свобод та обов'язків не може існувати. Лише досягнення необхідності соціально активної поведінки в державно-правовому просторі може вплинути на зростання правової культури особи, яка, в свою чергу, зможе стати гарантією превалювання прав людини як вищої цінності над правовою державою. Правова культура дуже тісно пов'язана з формуванням правомірної поведінки, усвідомленням складної природи діалектичного зв'язку права й закону, з визнанням пріоритетного місця і ролі правомірної поведінки в процесі реформування українського суспільства. Це означає, що правова культура і правомірна поведінка в даному контексті дослідження розглядаються як визначальні чинники демократизації суспільства, розбудови демократичної соціальної, правової держави. Правова культура є джерелом правової активності та внутрішнім регулятором юридично значимої правової поведінки чи механізмом її здійснення. Саме поведінка, її правомірність є

центральною, базисною поняттям для формування правових орієнтацій людини, формування її суспільної поведінки, її ставлення до правової реальності [4, с. 35].

Правова культура особистості (загальна і спеціально-професійна) сприяє формуванню культурного стилю правомірної поведінки, що залежить від: ступеня засвоєння й прояву цінностей та ідеалів правової культури суспільства; специфіки професійної діяльності; індивідуальної неповторності, творчості кожної особистості. Культурний стиль правомірної поведінки характеризується сталістю додержання правових принципів у правомірній поведінці, специфікою вирішення життєвих проблем, що відображається в особливостях вибору варіанта правомірної поведінки в межах, окреслених правовими нормами.

Правова культура особистості передбачає:

- наявність правових знань та можливість доступу до юридичної інформації, оскільки поінформованість є одним із провідних каналів формування юридично зрілої особистості (в інтелектуальному зрізї). Існує такий феномен правової культури, як презумпція знання закону, що означає припущення (умовність) про знання особою закону, яке прийняте з метою нормального функціонування всієї правової системи і виступає неодмінною вимогою правової культури. ;

- перетворення набутої інформації й правових знань у правові переконання, звички активно правомірної поведінки (у психологічно-емоційному зрізї);

- готовність діяти, керуючись правовими знаннями й переконаннями, тобто вчиняти правомірно, у відповідності до закону: користуватися своїми правами, виконувати обов'язки, дотримуватися заборон, а також вміти захищати свої права у випадку їхнього порушення (у поведінковому зрізї) [5, с. 224].

Таким чином, правова культура особи – це необхідна передумова і творче начало правового стану всього суспільства, його мета та складовий елемент. Окрім того, це ступінь і характер правового розвитку самої особистості, що знаходять своє вираження у рівні її правомірної діяльності. Будучи певною мірою обумовленою правовим станом суспільства, вона лежить в основі його сутності, створюючи цілісне ядро.

Правова культура людини передбачає її позитивну правову свідомість в дії. Це творча діяльність, яка відповідає прогресивним досягненням суспільства в правовій сфері, завдяки якій відбувається постійне правове збагачення особи. Володіючи високою правовою культурою, люди отримують можливість вільно себе орієнтувати,

виходячи з визначення соціальної цінності права, особисто обраної поведінки.

Отже, правова культура суспільства та правова культура особи, маючи власні характерні особливості, перебувають між собою в органічній єдності та взаємозалежності, унеможливаючи існування одна без одної. В першу чергу це проявляється в тому, що правова культура особи є складовим елементом правової культури суспільства, який, вбираючи в себе основні тенденції та узагальнені риси, відображає ступінь та характер її розвитку, а також піддається її позитивному та негативному впливу, і в той же час правова культура суспільства поєднує в собі правову культуру кожної особи, акумулює їх індивідуальні якості та виступає результатом соціально-правової активності окремих особистостей.

Список використаних джерел

1. Скаун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. Київ : Правова єдність : Алерта, 2014. 865 с.
2. Хомишин І. Ю. Роль правової культури у забезпеченні порядку у суспільстві. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки*. 2014. № 810. С. 104–109.
3. Безсмертний А. В. Взаємозв'язок політичної, світоглядної, моральної та правової культури. *Наукові праці МАУП*, 2010. Вип. 2(25). С. 146–149.
4. Ткачук А. С. Особливості та взаємозв'язок правосвідомості та правової культури. *Правова держава*. 2012. № 15. С. 27-36.
5. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні : монографія / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. Харків : Право, 2009. 742 с.

Секція: ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

УДК 342.7

Кобак М. В.,
канд. юрид. наук,
начальник відділу забезпечення судового процесу
та аналітично-статистичної роботи
Миколаївського окружного адміністративного суду,
старший викладач кафедри конституційного
та адміністративного права і процесу,
ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО СУДУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна внесла свої корективи в наше життя. Судова система не виключення. Відомо, що відповідно ст. 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом [1]. Ця норма (ч. 1 ст. 55 Конституції України) відповідає зобов'язанням України, які виникли, зокрема, у зв'язку з ратифікацією Україною Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Конвенції про захист прав і основних свобод людини (Рим, 1950 рік), що згідно зі ст. 9 Конституції України є частиною національного законодавства України [2].

Право на судовий захист не обмежується в умовах воєнного стану (ст. 64 Конституції України). Отже суди повинні працювати під час війни. І вони працюють.

Голова Верховного Суду своїми розпорядженнями змінює територіальну підсудність судових справ через неможливість судами здійснювати правосуддя під час воєнного стану [3]. Розроблено карту України, де чітко визначено суди, в яких правосуддя не здійснюється, тобто діяльність судів припинено, та судів, де діяльність судів відновлено. Наглядово, зрозуміло та інформативно. За час війни, з 24 лютого 2022 року, було змінено територіальну підсудність справ для 132 судів. З 21 квітня 2022 року розпочато відновлення здійснення правосуддя судами на територіях, де завершені активні бойові дії. На 31 травня відновлено здійснення правосуддя 34 судами [4].

У Миколаївській області змінено територіальну підсудність господарського суду Миколаївської області (розпорядження Голови Верховного Суду від 22.03.2022р. № 12/0/9-22). Визначено, що справи господарського суду Миколаївської області нині розглядає господарський суд Одеської області. Також змінено територіальну

підсудність Снігурівського районного суду Миколаївської області. Тепер справами цього району опікується Бобринецький районний суд Кіровоградської області (розпорядження Голови Верховного Суду від 16.03.2022р. № 10/0/9-22). Інші суди м. Миколаєва та Миколаївської області продовжують здійснювати правосуддя.

Особи можуть звертатись до суду особисто, поштою, електронною поштою та через систему Електронний суд. Для роботи в системі Електронний суд особі обов'язково потрібен кваліфікований електронний підпис для створення електронного кабінету. Нещодавно надано можливість особам безкоштовно отримати кваліфікований електронний підпис у застосунку Дія. Отже, особа може швидко авторизуватись, підписувати документи, подавати їх до суду, брати участь у судових засіданнях онлайн, перебуваючи в безпечному місці (в тому числі за кордоном). У сучасних реаліях Електронний суд є одним з гарантованих безпечних шляхів звернення до суду. Електронний суд набирає обертів, кількість нових користувачів збільшується щодня (за період з 24.02.2022р. по 31.05.2022р. 6002 нових користувача) [5].

До війни учасники судового процесу мали змогу отримувати усю інформацію по справам на сайті суду. Однак, нині у період воєнного стану тимчасово призупинено доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень, сервісів на офіційних сайтах судів «Стан розгляду справ» та «Список справ, призначених до розгляду». У Миколаївському окружному адміністративному суді створено «гарячу лінію». У месенджери viber та telegram особи пишуть усі питання, які їх цікавлять, працівники суду відповідають, спілкуються, надають інформацію по справам. Таким чином забезпечуються реалізація принципу відкритості судового процесу.

Судова система наразі «здає іспит» на спроможність здійснювати правосуддя в умовах воєнного стану. За період з 24 лютого по 31 травня судами ухвалено та надіслано до Єдиного державного реєстру судових рішень 1 279 548 судових рішень, проведено 30 438 судових засідань у режимі відеоконференцв'язку. До лав ЗСУ та інших військових формувань по мобілізації призвано 274 особи, добровольцями Сил територіальної оборони ЗСУ стали 83 особи [4].

Нас не готували жити та працювати під час війни. До цього підготуватись неможливо. На жаль, більшість судів не обладнані бомбосховищами, навіть підвалами. Працівники суддів здебільшого молоді жінки, які вимушені спасати своїх дітей, покидати території, де йдуть бойові дії. Вкрай важко забезпечити в приміщеннях більшості судів безпеку учасників судового процесу, суддів і працівників апарату судів. Ці та інші актуальні питання потребують вирішення для забезпечення повноцінного доступу осіб до правосуддя в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Конституція, Закон України від 28.06.1996 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.06.2022).
2. Рішення Конституційного Суду України від 25.12.1997 р. № 9- зп у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#n54>. (дата звернення: 30.05.2022).
3. Верховний Суд: офіц. сайт. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/terutor_pidsudnist/ (дата звернення: 01.06.2022).
4. Державна судова адміністрація України: офіц. сайт. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1279804/> (дата звернення: 03.06.2022).
5. Державна судова адміністрація України: офіц. сайт. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1274452/> (дата звернення: 03.06.2022).

УДК 343.6

Казарян Е. Г.,
аспірантка

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна

ПОКАРАННЯ ЗА НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗЛОЧИНИ, ВЧИНЕНІ З МОТИВІВ РАСОВОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ ЧИ РЕЛІГІЙНОЇ НЕТЕРПІМОСТІ

Кримінальне покарання є формою реалізації кримінальної відповідальності, яка встановлює вид та тривалість кримінальної відповідальності. Відповідно до ч. 1 ст. 50 КК України покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого [1].

Вид та розмір покарання за вчинене кримінальне правопорушення зазначені в санкціях кримінально-правових норм. Т. А. Денисова відмітила, що санкція – це обов’язкова складова статті (або частини статті) Особливої частини КК України, яка містить у собі модель виду й обсягу покарання, адекватного суспільній небезпечності злочинного діяння. Санкція розкриває правовий аспект кримінального покарання, вказуючи на його вид та обсяг, виконуючи водночас роль моделі

кримінального покарання, передбаченого за вчинене кримінальне правопорушення [2, с. 87].

Хавронюк М. І. доречно зауважує, що санкції залежать від системи цінностей, прийнятої в тій чи іншій державі, від того, наскільки небезпечними вважає держава різні злочинні діяння, наскільки репресивною або, навпаки, гуманною є кримінально-правова система держави [3, с. 521].

Законодавець при встановленні санкції певної статті, керується оцінкою узагальнених, закономірних характеристик об'єктивних і суб'єктивних ознак конкретних діянь. Тому до конструювання санкції статті (частини статті) КК України варто підходити відповідально, оскільки ефективність кримінально-правового впливу на осіб, які визнані винними у вчиненні кримінального правопорушення, обумовлена, також, і оптимальними межами санкцій кримінального закону та їх обґрунтованістю. Це повністю стосується і санкцій частин статей Особливої частини КК України, які передбачають відповідальність за насильницькі злочини, вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

Зокрема, науковці наводять такі спеціальні правила побудови кримінально-правових санкцій: варіативність санкцій не повинна бути занадто великою, альтернативна санкція має передбачати не більше трьох видів покарань, закріплених у КК України; санкції за різні кримінальні правопорушення мають бути співмірними залежно від ступеня тяжкості кримінального правопорушення, важливості об'єкта посягання, рівня суспільної безпеки тощо; однакові за рівнем суспільної безпеки кримінальні правопорушення мають передбачати приблизно однакове покарання, і навпаки, різні за рівнем суспільної безпеки кримінальні правопорушення не повинні передбачати однакові покарання; мінімальна межа санкції за кваліфікований склад кримінального правопорушення не має «заходити» за максимальну межу покарання, встановленого за некваліфікований склад кримінального правопорушення [4, с. 169].

Кримінально-правовою доктриною передбачено такі критерії, за якими санкції статті (частини статті) Особливої частини поділяють на види: за ступенем визначеності: абсолютно визначені, абсолютно невизначені та відносно визначені; залежно від кількості видів основного покарання в санкції: альтернативні та безальтернативні; залежно від вказівки на додаткове покарання: прості та кумулятивні [5, с. 80].

Відповідно до вказаних критеріїв санкції досліджуваних кримінально-правових норм можна представити таким чином:

1) п. 14 ч. 2 ст. 115 КК України (умисне вбивство з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості) – відносно визначена (із вказівкою на верхню та нижню межі – від десяти до п'ятнадцяти років) альтернативна (позбавлення волі або довічне позбавлення волі) проста санкція;

2) ч. 2 ст. 121 КК України (умисне тяжке тілесне ушкодження з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості) – відносно визначена (із вказівкою на верхню та нижню межі – від семи до десяти років) безальтернативна (позбавлення волі) проста санкція;

3) ч. 2 ст. 122 КК України (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості) – відносно визначена (із вказівкою на верхню та нижню межі – від трьох до п'яти років) безальтернативна (позбавлення волі) проста санкція;

4) ч. 2 ст. 126 КК України (побої і мордування з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості) – відносно визначена (із вказівкою на верхню межу – до п'яти років) альтернативна (обмеження волі або позбавлення волі) проста санкція;

5) ч. 2 ст. 127 КК України (катування з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості) – відносно визначена (із вказівкою на верхню та нижню межі – від п'яти до десяти років) безальтернативна (позбавлення волі) проста санкція;

6) ч. 2 ст. 129 КК України (погроза вбивством з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості) – відносно визначена (із вказівкою на верхню та нижню межі – від трьох до п'яти років) безальтернативна (позбавлення волі) проста санкція.

Як бачимо, за насильницькі злочини, вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості передбачені такі види покарання: обмеження волі, позбавлення волі та довічне позбавлення волі.

Вважаємо, що при конструюванні санкцій за насильницькі злочини, вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості законодавець врахував усі об'єктивні та суб'єктивні ознаки цих злочинних діянь, зокрема їх характер і ступінь суспільної небезпеки. Варто відмітити й те, що в досліджуваних злочинах санкції передбачають більш суворе покарання, ніж у простих складах цих злочинів, оскільки вони є складами із кваліфікуючими ознаками.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Денисова Т. А. Поняття кримінально-правової санкції. *Право та державне управління*. 2011. № 1. С. 83–89.

3. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи : порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія. Київ : Юрисконсульт, 2006. 1048 с.

4. Пилипенко Є. В. Перешкоджання діяльності у кримінальному праві України : дис. ... канд. . юрид. наук : 12.00.08. Сєвєродонецьк, 2018. 228 с.

5. Музика А. А., Горох О. П. Покарання та його застосування за злочини проти здоров'я населення : монографія. Київ : ПАЛИВОДА А. В., 2012. 404 с.

УДК 343.3/7

Коваль А. А.,

д-р юрид. наук, професор,
завідувач кафедри конституційного
та адміністративного права і процесу,

Самойленко М. С.,

студентка,
ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна

АНАЛІЗ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Початок війни між Російською Федерацією та Україною дуже сильно вплинув на всі сфери життя в нашій державі. Зокрема, такі зміни торкнулися і сфери протидії кримінальним правопорушенням, адже у зв'язку з уведенням воєнного стану та активними бойовими діями значно підвищилась суспільна небезпечність деяких кримінальних правопорушень. Чинний Кримінальний кодекс (далі – КК) виявився «не готовим» до війни та тих змін, які вона внесла у суспільні відносини, та нездатним відреагувати на нові виклики та загрози. Тому Верховна Рада України видала низку нормативно-правових актів, направлених на усунення прогалин у кримінально-правовому регулюванні.

Ступінь дослідженості даної теми є невисоким, проблема є новою, а тому потребує подальших поглиблених досліджень.

Відповідно до чинного законодавства України воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому

командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Коли країна перебуває у режимі воєнного стану, часто правоохоронні органи не можуть в повній мірі реагувати на прояви злочинності, що викликає в певних осіб відчуття безкарності. Таке відчуття призводить до вчинення кримінальних правопорушень з використанням ситуації воєнного стану.

Наразі приділяється увага кримінально-правовій політиці – системоутворюючому елементу державної політики у сфері протидії злочинності, щодо стратегії і тактики протидії злочинності кримінально-правовими засобами. Для того, щоб ефективно реагувати на ситуацію, що швидко змінюється, виявилось недостатнім тих норм, що вже містяться в Кримінальному кодексі. Були потрібні інші, що більш жорстко реагуватимуть на порушення в умовах воєнного стану.

Серед прийнятих Законів виділимо ті, що стосуються кримінального законодавства:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 № 2108-IX. Ним передбачено доповнення Кримінального кодексу України статтею 111-1 «Колабораційна діяльність», яка встановлює відповідальність за різні форми співпраці з державою-агресором. Максимальний строк покарання – 15 років позбавлення волі, або довічне позбавлення волі з позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 15 років з конфіскацією майна.

2. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» від 03.03.2022 № 2113-IX. Даний Закон передбачає можливість довічного позбавлення волі за державну зраду (раніше до 15 років позбавлення волі), а також таке ж покарання за диверсію в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту. За ці дії, відповідно до змін до ст. 86 КК, особа, винна у їх вчиненні, не підлягає амністії. Зрозуміло, що в умовах воєнного стану такі зміни викликані необхідністю посиленої боротьби з такими проявами, оскільки стало очевидним, до чого вони можуть призвести.

3. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» від 03. 03. 2022 № 2117-ІХ. Законом посилено відповідні покарання за привласнення чужого майна на полі бою або використання трагічних обставин, бойових дій для власної наживи шляхом пограбування людей, в тому числі вбитих або поранених.

Також було внесено зміни та доповнення до ст. 185 «Крадіжка», ст. 186 «Грабіж», ст. 187 «Розбій», ст. 189 «Вимагання», ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» Кримінального кодексу України. Обтяжуючою також визнаються вчинення даних діянь в умовах воєнного або надзвичайного стану за ч. 4 відповідних статей.

Наприклад, проста крадіжка, без обтяжуючих обставин у мирний час визнається кримінальним проступком, а за її вчинення можна призначити максимальне покарання у виді обмеження волі на строк до п'яти років. В умовах же воєнного стану, який запроваджено в Україні з 24 лютого 2022 р., така крадіжка перетворюється на тяжкий злочин, за вчинення якого може бути призначено покарання на строк від п'яти до восьми років.

Обґрунтовуючи такі зміни, автори законопроекту, зокрема, зазначали, що «військові дії агресора в багатьох випадках спрямовані на мирне населення, об'єкти цивільної інфраструктури, що породжує страх за своє життя та здоров'я, змушує людей полишати свої домівки та майно. Нерідко такі обставини використовуються зловмисниками з метою фактично безперешкодного заволодіння цим майном шляхом проникнення до квартир, житлових будинків, офісів чи закладів торгівлі. Мають місце й випадки відкритого заволодіння чужим майном, у тому числі із застосуванням насильства. Суспільна небезпечність таких дій істотно підвищується в умовах воєнного або надзвичайного стану». В той час як достатня м'якість засобів кримінально-правового реагування на вищезазначені дії підштовхує громадян самостійно чинити «справедливість», тобто фактично – самосуд, над мародерами.

В той же час поза увагою законодавця залишилось таке кримінально протиправне діяння, як шахрайство. Хоча сьогодні випадки шахрайства є дуже поширеними і фіксуються в багатьох регіонах України.

Це відбувається в основному через те, що зараз велика кількість наших громадян перебуває у стані посттравматичного стресового розладу, який виникає внаслідок травмуючих подій, що виходять за межі звичайного людського досвіду. До таких подій відносяться, зокрема, події, які є результатом цілеспрямованої, нерідко кримінально протиправної діяльності (диверсії, терористичні акти, тортури, масове

наси́льство, бойові дії, потрапляння у «ситуацію заручника», руйнування власного будинку тощо). Внаслідок цього у людини знижується можливість моделювання прогнозу подальших подій та розуміння подій, що відбуваються. Тобто громадяни перебувають у стані постійного стресу, втрачають пильність, а винні особи цинічно використовують це у власних корисних цілях.

Слід також зазначити, що юристи виправдано привертають увагу до різної термінології, яка вживається законодавцем: якщо у присвяченій обставинам, які обтяжують покарання, ст. 67 КК йдеться про «використання умов воєнного або надзвичайного стану», то в нових кваліфікуючих ознаках статей 185, 186, 187, 189, 191, як і в статтях 111 («державна зрада») та 113 («диверсія») вказується на вчинення відповідних діянь «в умовах воєнного стану».

Розмірковуючи над питанням про те, чи є ідентичними ці поняття, правознавці констатують, що:

1) передбачена п. 11 ч. 1 ст. 67 КК обтяжуюча обставина матиме місце не при вчиненні будь-якого злочину, скоєного в період дії режиму воєнного стану, а лише тоді, коли воно було пов'язано саме з використанням відповідних умов;

2) водночас відносно інкримінування такої кваліфікуючої ознаки, як вчинення «в умовах воєнного стану», правники, попри вживання у них однакового формулювання, допускають диференційований підхід залежно від того, яке кримінальне правопорушення мало місце:

– на думку експертів, щодо таких злочинів проти основ національної безпеки України, як державна зрада та диверсія, умова воєнного стану є кваліфікуючою ознакою незалежно від місця їх учинення, що пояснюється тим, що вони очевидно пов'язані з воєнним станом;

– у випадку ж із кримінальними правопорушеннями проти власності кваліфікуюча ознака «в умовах воєнного стану» має, на переконання спеціалістів, інкримінуватися лише тоді, коли воно мало місце, наприклад, у районах вогневого ураження, тимчасової окупації або проході військ, а також і поза межами згаданих районів (викрадення чужого майна, які вчинені щодо осіб, які переміщуються у більш безпечні регіони України чи щодо їх майна).

Зміни, внесені до Розділу II «Прикінцевих та перехідних положень» у вигляді доповнення пунктом 22 такого змісту: «22. Цивільні особи не несуть кримінальної відповідальності за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, якщо така зброя застосована відповідно до вимог Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України»» фактично в

цьому аспекті уточнюють окремі положення розділу VIII ККУ «Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння».

Окремо необхідно розглянути зміни до Кримінального кодексу України, внесені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» від 03. 03. 2022 № 2110-IX, які набрали чинності 16 березня. Цим Законом КК було доповнено статтями 435-1, 436-2.

Стосовно статті 435-1 «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю» диспозиція ч. 1 якої викладена наступним чином: «Образа честі і гідності, погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна військовослужбовцю, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, його близьким родичам чи членам сім'ї», то є певні дискусійні моменти. Як на сьогодні вже відомо, РФ, як мінімум, використовує для агресії і територію, і технічні можливості Республіки Білорусь, а також не виключено втягування до воєнних дій на боці РФ і інших країн, тому дана стаття в такому випадку матиме обмежене застосування, якщо військовослужбовець України здійснюватиме заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії інших держав.

Подібні ж зауваження можна висловити до статті 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників», диспозиція якої викладена наступним чином: «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували

виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України» у випадку приєднання до агресії РФ інших держав, що потребуватиме подальших змін до цієї статті.

Якщо у випадку зі статтею 436-2 логіка законодавця зрозуміла через необхідність вказівки на початок агресії саме 2014 роком, то в статті 435-1 можна було використати підхід включеної статті 111-1, де використано більш узагальнююче поняття «держава-агресор».

Отже, підсумовуючи викладене, слід зазначити, що внесені до Кримінального кодексу зміни вдосконалили механізм притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які співпрацюють з державою-агресором, та тих, хто користується воєнним станом задля власної наживи. Проте, враховуючи, що суспільна небезпечність кримінального правопорушення передбаченого ст. 190 КК (шахрайство) також зростає в умовах воєнного або надзвичайного стану, для визначення справедливого розміру покарання, потребує врахування його вчинення в цих особливих умовах. Тому вважаємо за потрібне перелік діянь, відповідальність за які має посилюватися у разі їхнього вчинення в умовах воєнного або надзвичайного стану, доповнити посяганнями, передбаченими статтею 190 Кримінального кодексу. Крім того, норми статей 435-1, 436-2 КК потребують уточнення, так як окремі їх положення мають обмежене застосування.

УДК 343.97

Коновалов В. В.,

старший викладач

кафедри цивільного та кримінального права і процесу,
ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна

КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПОТРЕБУЄ УДОСКОНАЛЕННЯ

Аналіз наукового визначення поняття кримінальної відповідальності, що наводяться різними вченими, свідчить про неоднозначність їх тлумачення даної кримінально-правової категорії. Обмеження кримінальної відповідальності тільки як вимушеним зазнаванням особою, яка вчинила злочин, державного осуду, який здебільшого поєднується із застосуванням до винного передбачених Кримінальним кодексом обмежень особистого, майнового або іншого характеру, що визначаються обвинувальним вироком суду (як це пропонують деякі вчені), на наш погляд не є її сутністю, а є лише часткою певного цілого.

Розуміння кримінальної відповідальності як цілого можна здійснити при співставленні понять кримінальної відповідальності і кримінальних правовідносин, кримінальної відповідальності і покарання, визначенні моменту виникнення і припинення кримінальної відповідальності, з'ясуванні підстав кримінальної відповідальності.

1. Визначити підставу кримінальної відповідальності – означає відповісти на питання, чому особа має нести таку відповідальність. В теорії кримінального права виділяють об'єктивні і суб'єктивні підстави кримінальної відповідальності. Здійснення суспільно небезпечних діянь – об'єктивний елемент підстави кримінальної відповідальності, а негативне ставлення правопорушника до заборони їх здійснення – її суб'єктивний елемент. Визначення на законодавчому рівні складу злочину підставою кримінальної відповідальності означає, що лише в межах складу злочину можна розрізнити об'єктивні і суб'єктивні елементи кримінальної відповідальності. У межах єдиної підстави кримінальної відповідальності можна виділити її фактичну і юридичну сторони. Фактична сторона – це вчинення в реальній дійсності суспільно небезпечного діяння, а юридична – це передбачуваність такого діяння КК України. Підставою кримінальної відповідальності є встановлення судом повної відповідності фактичної та юридичної сторін вчиненого. В контексті даного твердження є доречним виключити з Кримінального кодексу ч. 2 ст. 111 як таку, що не містить підстави її застосування.

2. Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 1999 р. №9 рп/99 щодо офіційного тлумачення положень ч. 3 ст. 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканість) де вказано, що кримінальна відповідальність настає з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком, а притягнення до кримінальної відповідальності, як стадія кримінального переслідування, починається з моменту пред'явлення особі обвинувачення у вчиненні злочину, на наш погляд не є бездоганим.

Якщо під притягненням до кримінальної відповідальності розуміти стадію кримінального переслідування, яка характеризується пред'явленням особі обвинувачення у вчиненні злочину, на відміну від настання кримінальної відповідальності, що має місце з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду, як це зробив Конституційний Суд України, то формулювання ч. 3 ст. 2 КК («Ніхто не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу») виглядає неточним. Притягнення до кримінальної відповідальності (на відміну від настання (реалізації) кримінальної відповідальності) за один і той самий злочин може мати

місце неодноразово, що й зафіксовано в ч. 1 ст. 141КПК («Якщо під час досудового слідства виникне необхідність змінити пред'явлене обвинувачення або доповнити його, слідчий зобов'язаний заново пред'явити обвинувачення»).

Вчинення злочину є моментом виникнення кримінально-правових відносин, які реалізуються поетапно:

- порушення кримінальної справи і виконання необхідних кримінально-процесуальних дій;
- розгляд кримінальної справи в суді і винесення судом обвинувального вироку (в окремих випадках розгляд справи в апеляційні та касаційній інстанціях);
- вступ вироку суду в законну силу – початок реалізації кримінальної відповідальності;
- відбування засудженою особою і виконання уповноваженими державними органами призначеного покарання;
- наявність протягом встановленого законом часу судимості.

Таким чином, порушення кримінальної справи відносно особи, яка вчинила злочин, не є моментом притягнення цієї особи до кримінальної відповідальності, а є лише моментом виникнення кримінально-правових відносин, суб'єктами яких виступають з одного боку правоохоронні органи держави, а з другого особа, яка вчинила злочин.

Офіційну від імені держави оцінку поведінки особи, як злочинної, має право давати тільки суд. Якщо розглядувати притягнення до кримінальної відповідальності як визнання судом, а не кимось іншим, в діянні особи ознак складу злочину і призначення у зв'язку з цим особі покарання, якому вона піддається внаслідок вступу вироку в законну силу, то пред'явлення особі обвинувачення слідчим, дійсно є тільки стадією кримінального переслідування. Кримінальне переслідування включає в себе зокрема такі стадії :

- порушення кримінальної справи за фактом виявлення ознак злочину;
- проведення передбачених КПК слідчих дій, (огляд місця події, вилучення речових доказів, допит особи, що підозрюється у вчиненні злочину тощо);
- застосування запобіжних заходів до підозрюваного (підписка про невиїзд, затримання);
- винесення мотивованої постанови про притягнення особи в якості обвинуваченого і пред'явлення обвинувачення;
- розгляд кримінальної справи в суді;
- винесення судом обвинувального вироку.

До вступу вироку суду в законну силу особа вважається такою, щодо якої здійснюється тільки кримінальне переслідування. І лише після вступу обвинувального вироку суду в законну силу особа вважається такою, що притягнена до кримінальної відповідальності в розумінні ч. 3 ст. 2 КК. Якщо розглядати притягнення до кримінальної відповідальності як стадію кримінального переслідування (пред'явлення особи обвинувачення у вчиненні злочину), то треба визнати, що осіб притягнених до кримінальної відповідальності в Україні більше, ніж осіб, щодо яких судами було винесено обвинувальні вироки.

Момент настання кримінальної відповідальності має не тільки теоретичне значення в плані уточнення понять і визначень, що використовуються в кримінальному законодавстві, а і у плані практичного застосування кримінально-правових норм.

В частині 1 статті 372 Кримінального кодексу сказано: «Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності слідчим, прокурором чи іншою уповноваженою на те законом особою – карається обмеження волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк». Тобто, завідомо незаконне порушення кримінальної справи щодо особи, допит «підозрюваного», інші слідчі дії проведені щодо особи яка завідомо для слідчого не вчиняла злочин (у випадку коли до нього не було застосовано заходів, передбачених ст. 371 КК), не є кримінально караним діянням, якщо слідчим не було пред'явлено обвинувачення. Тому вбачається, що диспозицію ч. 1 статті 372 доречно було б викласти в наступній редакції: – *«Кримінальне переслідування (притягнення) завідомо невинного (до кримінальної відповідальності) слідчим, прокурором чи іншою уповноваженою на те законом особою – карається... «...При цьому закінченим злочин буде вважається з моменту порушення кримінальної справи щодо завідомо невинної особи, а не з моменту пред'явлення її обвинувачення.*

3. Публічно-правові відносини (в тому числі в охоронюваній частині правопорядку) є владно відносинами, тобто відносинами влади і підкорення, а єдиним центром такого регулювання є держава. Саме в межах таких правовідносин встановлюється і реалізується кримінальна відповідальність за злочин. Основним змістом кримінально-правових відносин є права та обов'язки їх суб'єктів, що кореспондують між собою. В загальних рисах ці права та обов'язки включають: а) право держави в особі суду констатувати факт вчинення особою злочину і тим самим піддати її державному осуду; б) право держави вживати до особи у передбачених законом випадках конкретних кримінально-правових заходів; в) обов'язок особи, що вчинила злочин, сприйняти державний осуд; г) право особи (і відповідно обов'язок держави) на

забезпечення дотримання всіх положень кримінального закону при її засудженні та покладанні на неї конкретних кримінально-правових заходів.

Об'єктом таких правовідносин є ті особисті, майнові або інші блага особи, зменшення яких передбачається в санкції статті Особливої частини КК, за якою особа визнається винною у вчиненні злочину, і які визначені обвинувальним вироком суду. В подальшому, при відбуванні засудженим покарання, суб'єктами, що представляють державу в кримінально-правових відносинах, виступають органи, які видають виконанням призначеного судом покарання. Паралельно з кримінально-правовими тут виникають і розвиваються кримінально-виконавчі правовідносини.

Кримінально-правові відносини, пов'язані з вчиненням злочину, і кримінальна відповідальність, як форма їх реалізації, припиняються з моменту виконання всіх тих обов'язків (і відповідно, здійснення всіх тих прав), що становлять основний зміст таких відносин; цим моментом має бути, очевидно, той, з якого особа визнається такою, що не має судимості.

В межах кримінально-правових відносин встановлюється і реалізується кримінальна відповідальність за злочин. Для конкретної особи така відповідальність індивідуалізується судом.

Суб'єктом індивідуально визначеної кримінальної відповідальності є тільки суд. Об'єктом такої індивідуалізації є конкретні права і свободи особи, яка визнана судом винною в учиненні певного злочину. Юридичною формою індивідуалізації кримінальної відповідальності є обвинувальний вирок суду.

Кримінальна відповідальність – це сукупність кримінальних, кримінально-процесуальних і кримінально-виправних правовідносин, в яких одна сторона – держава в особі повноважних органів, – здійснюючи своє право, накладає на особу, що скоїла злочин, обмеження морального, матеріального та фізичного характеру, які становлять кримінальне покарання, а інша сторона – правопорушник, виконує обов'язок, терпіти ці несприятливі наслідки. На наш погляд кримінальна відповідальність – це правовий інститут (сукупність правових норм) в межах якого здійснюється регулювання діяльності уповноважених державних органів щодо порушення кримінальної справи при виявленні ознак вчиненого злочину, проведення розслідування, розгляду справи в суді, постановлення вироку про обмеження прав і свобод для винної особи або закриття справи при встановленні невинуватості особи), виконання вироку суду по обмеженню прав і свобод засудженого або звільнення засудженого від відбування таких обмежень.

4. Зміст і форми реалізації кримінальної відповідальності тісно пов'язані із запровадженням в Кримінальному кодексі 2001 р. такої новели як інститут звільнення від кримінальної відповідальності. Звільнення від кримінальної відповідальності є актом гуманності держави, який постановляється судом і полягає у відмові від кримінального переслідування особи, яка вчинила злочин, притягнення її до кримінальної відповідальності, від накладання на неї обов'язку дати відповідь за свою поведінку і вжити примусові заходи (покарання), адекватні ступеню суспільної небезпечності вчиненого порушення. Юридична природа звільнення від кримінальної відповідальності полягає в тому, що діяння було злочинним на момент вчинення та залишається таким під час вирішення питання про звільнення.

Логічний ланцюг дій уповноважених державних органів при застосуванні інституту звільнення від кримінальної відповідальності повинен передбачати наступні етапи:

а) порушення кримінальної справи за ознаками злочину, передбаченого відповідною статтею (частиною статті) Особливої частини Кримінального кодексу;

б) проведення слідчих дій та направлення справи з обвинувальним висновком до суду;

в) розгляд справи в суді і встановлення наявності в діянні обвинуваченої особи складу злочину, передбаченого конкретною статтею (частиною статті) Кримінального кодексу;

г) рішення суду про вид і міру покарання особи, яка визнана винною у вчиненні злочину або звільнення її від відбування такого покарання з випробуванням чи взагалі на підставі відповідної норми Загальної чи особливої частин Кримінального кодексу.

Співставлення інституту звільнення від кримінальної відповідальності особи, що вчинила злочин (готування або замах на його вчинення), з інститутом реалізації кримінальної відповідальності у формі звільнення за вироком суду особи, що вчинила злочин від покарання свідчить про те, що вони ідентичні. Саме існування інституту звільнення особи від покарання є юридично безплідним хоча б тому, що кожна винна у вчиненні злочину особа має право і повинна знати яке конкретне покарання вона «заслуговує» від держави за свою злочинну поведінку.

Реалізація кримінальної відповідальності, як звільнення особи за вироком суду від покарання згідно частини 4 статті 74 КК є юридично безплідною, тому потребує скасування.

Частина 5 статті 74 КК, яка передбачає *можливість* звільнення від покарання на підставах, передбачених статтею 49 КК суперечить самій статті 49 КК в якій вказано про *обов'язковість* звільнення від кримінальної відповідальності за наявності передбачених в ній підстав і потребує скасування.

Із частини 1 статті 74 КК виключити слова «...чи акта про помилування...» як таких, що не відповідають конституційному принципу за яким право призначати покарання і звільняти від покарання належить виключно суду.

Частина 1 статті 17 викласти в такій редакції «Добровільною відмовою є остаточне припинення особою за своєю волею готування до злочину або замаху на злочин, а у випадках, передбачених цим Кодексом, продовження злочину, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення злочину до кінця, або його продовження».

УДК 343.1+343.98]:623.442.6

Коновалов В. В.,
старший експерт НДЕКЦ НП в Миколаївській області,
Коновалов В. В.,
старший викладач,
ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО КВАЛІФІКАЦІЮ ДІЯНЬ З ВИГОТОВЛЕННЯ САМОРОБНИХ СТРІЛЯЮЧИХ ПРИСТРОЇВ

Необхідною умовою забезпечення прав і свобод громадян, безпечних умов життя, збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей суспільства є надійна охорона громадської безпеки. Суспільна небезпечність злочинів проти громадської безпеки полягає в тому, що вони порушують безпечні умови життєдіяльності – безпеку життя, здоров'я невизначеного кола осіб та безпеку інших цінностей суспільства, створюють небезпеку настання тяжких наслідків, а нерідко їх і заподіюють.

Як свідчить статистика правоохоронних органів, більшість злочинів проти громадської безпеки вчиняється з використанням вогнепальної зброї, що значно підвищує їх суспільну небезпечність.

Одним із злочинів, передбачених в розділі IX (Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки) Кримінального кодексу

України (далі КК) є «Незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація, незаконне видалення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв» (стаття 263-1).

Метою даної роботи є аналіз окремих кримінально-правових ознак складу злочину, передбаченого частиною 1 статті 263-1 КК, криміналістичної характеристики предмету цього злочину та їх значення при кваліфікації діянь осіб, що незаконно виготовляли саморобні стріляючі пристрої («самопали»).

Об'єктивна сторона одного із складів злочину вказаної кримінально-правової норми (ч. 1 ст. 263-1 КК) полягає у незаконному виготовленні вогнепальної зброї. Незаконність виготовлення зброї означає відсутність у того хто її виготовляє відповідного на це дозволу державних органів, який надається у визначеному законодавством порядку. Виготовлення вогнепальної зброї передбачає створення пристрою (предмета), який за своїми конструктивними властивостями та певними ознаками відповідає встановленим криміналістичним вимогам вогнепальної зброї. До таких відносяться: наявність в пристрої ствола; надання руху снаряду в стволі за допомогою енергії газів, що утворюються при згорянні пороху; безпечна для стріляючого конструкція пристрою; можливість проведення пристроєм більше одного пострілу. Злочин вважається закінченим з моменту виготовлення пристрою (предмета), що відповідає критеріям віднесення його до вогнепальної зброї, вказаним вище.

Для вирішення питання про належність саморобно виготовлених пристроїв (предметів) до вогнепальної зброї необхідні спеціальні знання в галузі судової балістики і проведення судово-балістичних експертиз. В сучасній практиці судово-балістичних експертиз «самопали» – гладкоствольні, дульнозарядні шомпольні пістолети з гнотовим запаленням саморобного виготовлення, як об'єкти дослідження зустрічаються доволі часто. Головною метою проведення такої експертизи є вирішення питання про наявність або відсутність у досліджуваного об'єкта (пристрою, предмета) сукупності конструктивних ознак, характерних для певного типу, виду, моделі чи зразка вогнепальної зброї. Методики криміналістичних досліджень таких саморобно виготовлених стріляючих пристроїв («самопалів») передбачає проведення експериментів по встановленню їх балістичних характеристик, зокрема, придатність для ураження цілей і можливості проведення із них неодноразових пострілів без руйнування «самопалу».

В практиці роботи експертів сектору досліджень зброї відділу криміналістичних досліджень Миколаївського НДЕКЦ МВС неодноразово проводились дослідження гладкоствольних, дульноза-

рядних шомпольних пістолетів з гнотовим запаленням саморобного виготовлення («самопалів»). Під час проведення експериментальної стрільби у (певному відсотку чи кожному, наприклад, третьому пристрої) відбулось його руйнування, що унеможливило проведення наступних пострілів. Такі результати експертного експерименту клялись в основу експертного висновку про те, що досліджуваний «самопал» не належить до категорії вогнепальної зброї. Відтак, особа, яка в результаті дій із прямим умислом виготовила «самопал», конструктивно призначений до ураження цілей, а, простіше говорячи, для вбивства людини чи заподіяння їй тілесних ушкоджень не підлягає кримінальній відповідальності за частиною 1 статті 263-1 КК, через відсутність складу злочину – відсутність предмету злочину (вогнепальної зброї) і, таким чином, об'єктивної сторони.

Виготовлення вогнепальної зброї віднесено до категорії тяжких злочинів, через його високу ступінь суспільної небезпечності. Відтак, принцип невідворотності покарання за даний злочин має особливо велике значення як засіб запобігання вчиненню нових злочинів. З огляду на це, діяльність осіб по виготовленню конструктивно призначених для ураження цілей пістолетів, «самопалів» інших стріляючих пристроїв потребує точної кримінально-правової оцінки.

Як раніше було зазначено, моментом закінчення злочину, передбаченого частиною 1 статті 263-1 КК, є момент створення вогнепальної зброї тобто пристрою, призначеного за конструктивними ознаками для ураження цілі (вбивства чи заподіяння тілесних ушкоджень) та придатного за своїми міцнісними характеристиками для неодноразового пострілу металевим снарядам. З суб'єктивної сторони складу даного злочину виготовлення «самопалу» з необхідною сукупністю конструктивних ознак, характерних для певного типу, виду, моделі чи зразка вогнепальної зброї, вказує на прямий умисел (усвідомлює, передбачає і бажає) особи досягти конкретного результату, а саме – виготовити вогнепальну зброю. При цьому, ненадійність конструкції створеного стріляючого пристрою, що зруйнувався при проведенні першого пострілу, не залежала від волі винного, а пов'язана з вибором особою недосконалих матеріалів, недостатністю його знань і досвіду по виготовленню вогнепальної зброї. Проте, такі дії за теорією кримінального права характеризуються (в залежності від конкретних обставин) як закінчений чи незакінчений замах (стаття 15 КК) чи готування (стаття 14 КК) на вчинення злочину, передбаченого частиною 1 статті 263-1.

Вивчення слідчої та судової практики свідчить про те, що судами не винесено жодного обвинувального вироку по кримінальним

провадженням по замаху (закінченому чи незакінченому) на виготовлення вогнепальної зброї по типу стріляючих пристроїв («самопалів»). Вилучення у осіб стріляючих пристроїв («самопалів»), які при проведенні балістичних досліджень руйнувались при першому пострілі з них, не повинно бути підставою для звільнення таких осіб від кримінальної відповідальності. Суспільна небезпечність таких осіб і їх дій по виготовленню саморобних стріляючих пристроїв при цьому не зменшується. Більше того, отримавши перший невдалий досвід виготовлення вогнепальної зброї вони наступним разом його врахують і зроблять пристрій, який не буде руйнуватись після першого пострілу. Громадська безпека при цьому тільки зменшиться.

Підсумовуючи викладене, вважаємо необхідним акцентувати увагу органів досудового розслідування і судів, на правомірність і доречність кваліфікації дії осіб по виготовленню гладкоствольних, дульнозарядних шомпольних пістолетів з гнотовим запаленням («самопалів»), які не віднесені до категорії вогнепальної зброї через руйнування конструкції під час експериментальної стрільби, як закінчений (чи незакінчений) замах на незаконне виготовлення вогнепальної зброї за юридичним формулюванням: частина 2 чи 3 статті 15, частина 1 статті 263-1 Кримінального кодексу України.

**Секція:
ДИСКУСІЯ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ**

УДК 342.722

Василенко В. В.,
студентка 2 курсу юридичного факультету,
Науковий керівник:
Каплій О. В.,
канд. юрид. наук, доцент (б.в.з.) кафедри конституційного
та адміністративного права і процесу
ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна

**ІНФОРМАЦІЙНА ДОСТУПНІСТЬ
ЖЕСТОМОВНИХ ОСІБ У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ**

На сьогодні в Україні існують проблеми в доступі до судочинства в цілому осіб з інвалідністю, в тому числі жестомовних. Вони вступають у різного роду правовідносини та, як наслідок, можуть потребувати судового захисту. Відповідно до ч. 3 ст. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судова система має забезпечувати доступність правосуддя для кожної особи в порядку, встановленому Конституцією та законами України [1]. Це стосується безперешкодного доступу до судочинства осіб з порушенням слуху, для яких доволі часто залучення сурдоперекладача є проблематичним.

Наразі, проблеми реалізації прав жестомовних осіб визначено в Національній стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року [2] конкретно по сферах, Указі Президента України «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки» [3] та низки інших нормативно-правових актах. Але до цих пір не прийнято спеціального закону про жестову мову, існує лише проект, стан проходження якого зупинився 30.10.2019 року.

Згідно з положеннями ст. 7 проекту Закону «Про українську жестову мову» №2340, жестомовні особи мають рівний доступ до ознайомлення з офіційними виступами і заявами вищих посадових осіб держави. Вони мають бути адаптовані для сприйняття жестомовними особами шляхом перекладу українською жестовою мовою та/або субтитрування з урахуванням вимог, установлених Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення [4].

Під правовим статусом перекладача жестової мови як учасника судового процесу, на нашу думку, слід розуміти передбачену чинним законодавством сукупність прав, гарантій, обов'язків та відповідальність сурдоперекладача під час здійснення судочинства. Права сурдоперекладача як учасника судового процесу є аналогічними правам перекладача з недержавної мови.

Україна 16 грудня 2009 року ратифікувала Конвенцію про права осіб з інвалідністю [5] та Факультативний протокол до неї від 13.12.2006 року, що стали частиною національного законодавства [6]. Відповідні положення міжнародного договору проголошують рівність осіб з інвалідністю перед законом та встановлюють доступ таких осіб до правосуддя, зокрема передбачаючи процесуальні та відповідні вікові корективи, які полегшують виконання ними своєї ефективної ролі прямих і опосередкованих учасників на всіх стадіях юридичного процесу [7]. Для реалізації вказаних прав Факультативним протоколом до Конвенції про права осіб з інвалідністю передбачене використання перекладача зі спеціальної лінгвістичної мови (жестової мови) – сурдоперекладача, діяльність якого поширюється і на судовий процес.

Законодавством України передбачена участь сурдоперекладача при реалізації права особи на використання в судочинстві рідної мови або мови, яку вона розуміє. Конкретно це закріплено в Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК України) (ст. 75), Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАС України) (ст. 71), Господарському процесуальному кодексі України (далі – ГПК України) (ст. 72) та Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) (ст. 68). Однак Закон України «Про Конституційний Суд України», Постанова Конституційного Суду України «Про Регламент Конституційного Суду України» та Кодекс України про адміністративні правопорушення – не містять спеціальної норми, що регулює участь сурдоперекладача під час здійснення конституційних проваджень та проваджень у справах про адміністративні правопорушення, однак містять норми щодо залучення перекладача у випадку нерозуміння особою мови судочинства, що, на нашу думку, поширюється й на випадки залучення сурдоперекладача.

Відповідно до ст. 75 ЦПК України – у цивільному процесі перекладачем може бути особа, яка вільно володіє мовою, якою здійснюється цивільне судочинство, та іншою мовою, знання якої необхідне для усного чи письмового перекладу з однієї мови на іншу, а також особа, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухоніми. Перекладач допускається ухвалою суду за заявою учасника справи або призначається з ініціативи суду. Він має право задавати питання з метою уточнення перекладу, відмовитися від участі в

цивільному процесі, якщо він не володіє достатніми знаннями мови, необхідними для перекладу, а також на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних із викликом до суду [8]. Аналогічними є положення у господарському та адміністративному процесі. Важливо, що норми ГПК України та КАС України передбачають участь перекладача, який володіє технікою спілкування з нечуючими особами обов'язковою при розгляді справи, одним із учасників якої є особа з порушенням слуху. Кваліфікація такого перекладача підтверджується відповідним документом, виданим у порядку, встановленому законодавством [9, 10].

Відповідно до ст. 68 КПК України, у разі необхідності у кримінальному провадженні перекладу пояснень, показань або документів сторони кримінального провадження або слідчий суддя чи суд залучають відповідного перекладача (сурдоперекладача). Важливою процесуальною гарантією дотримання прав і законних інтересів учасників кримінального провадження щодо мовного питання є залучення до провадження перекладача як процесуального учасника. Частиною третьою статті 29 КПК України визначено, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд повинні роз'яснити та забезпечити учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання, подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, і користуватись у разі необхідності послугами перекладача в порядку, передбаченому КПК України. Згідно статті 122 КПК України витрати, пов'язані із залученням та участю перекладачів, для перекладу показань підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України в передбаченому Кабінетом Міністрів України порядку Відповідно до положень КПК України, при здійсненні кримінального судочинства сурдоперекладач також має право знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження та заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом [11].

При розгляді справ, що стосуються адміністративних правопорушень, стаття 274 КУпАПу зазначає: перекладач признається органом (посадовою особою), в провадженні якого перебуває справа про адміністративне правопорушення. У такому випадку перекладач зобов'язаний з'явитися на виклик органу (посадової особи) і зробити повно й точно доручений йому переклад. Перекладач має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних із

викликом до суду, в провадженні якого перебуває справа про адміністративне правопорушення [12]. У разі завідомо неправильного перекладу, а також за відмову виконати обов'язки перекладача особа несе кримінальну відповідальність, про що вона має бути попереджена. Також ст. 185-3 КпАП передбачена відповідальність перекладача за злісне ухилення від явки в суд, за ці дії можливе і застосування до перекладача заходів громадського впливу

З аналізу особливостей залучення сурдоперекладача до судового процесу варто зазначити, що він допускається ухвалою суду за клопотанням учасника справи або призначається з ініціативи суду.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання залучення перекладачів (сурдоперекладачів) для забезпечення надання безоплатної вторинної правової допомоги» № 401 для забезпечення надання безоплатної вторинної правової допомоги суб'єктам права на таку допомогу, які є глухими, німими або глухонімими, відповідно до Розділу III Закону України «Про безоплатну правову допомогу», центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги на підставі укладених договорів щодо надання послуг перекладу, у тому числі з фізичними особами-підприємцями/юридичними особами, згідно із вимогами цивільного законодавства, залучається сурдоперекладач [13].

Варто зазначити, що раніше в Україні був відсутній реєстр перекладачів жестової мови, що ускладнювало залучення сурдоперекладача до судового процесу та в деяких випадках зумовлювало порушення конституційного права особи на використання в судочинстві мови, яку вона розуміє. Українським товариством Глухих створено Реєстр, за допомогою якого створена можливість залучення до судового процесу атестованого сурдоперекладача. Також проводиться підготовка перекладачів жестової мови за ліцензією Міністерства освіти і науки України здійснює Навчально-відновлювальний центр УТОГ. Високий рівень підготовки перекладача жестової мови лише підтверджуватиме та гарантуватиме конституційне право на використання в судочинстві рідної мови або мови, яку особа розуміє, а також забезпечить реалізацію права особи на справедливий суд.

З метою спрощення доступу осіб із порушенням слуху до безоплатної правової допомоги протягом 2018-2019 років безоплатної правової допомоги спільно з ТОВ «Технології для людей» було запроваджено електронний додаток «ConnectPRO», що дає можливість он-лайн скористатися послугами перекладача жестової мови, який допомагає працівникам центру безоплатної правової допомоги у спілкуванні з людьми з порушеннями слуху. За допомогою встановленого на планшет додатка – перекладача жестової мови

«ConnectPRO» – люди з порушення слуху мають можливість онлайн скористатися послугами сурдоперекладача, при наданні кваліфікованих послуг працівниками безоплатної правової допомоги у судах.

Проте на практиці все не так, як в законі: судовий процес не завжди інформаційно доступний для всіх груп населення та потребують нормативного врегулювання. Наразі діє Указ Президента «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки» [3], в положеннях якого серед напрямів та заходів покращення доступу до правосуддя зазначається необхідність забезпечення дотримання прав жестомовних осіб у судочинстві та надання послуг перекладу.

Згідно з положеннями законопроекту №2340 «Про українську жестову мову», жестомовні особи мають бути наділені широким спектром процесуальних прав у судовому процесі, до них відносять:

- право використання жестової мови у провадженні в справі про адміністративне правопорушення. Тобто у разі притягнення жестомовної особи до адміністративної відповідальності, вона вправі виступати українською жестовою мовою і користуватися послугами перекладача, якщо не володіє мовою, якою ведеться провадження.

- право використання жестової мови в кримінальному провадженні. Під час кримінального провадження жестомовній особі держава забезпечує послугу перекладу українською жестовою мовою.

- право використання жестової мови у судочинстві. В ході судового і досудового провадження нечуюча особа володіє правом вчиняти усні процесуальні дії. До них відносяться: подання заяв, надання показань та пояснень, заявлення клопотань і скарг, можливість поставлення запитань українською жестовою мовою за допомоги послуг перекладу українською жестовою мовою. Всі деталі здійснення даної процедури регулюються процесуальними кодексами України та Законом України "Про судоустрій і статус суддів" [14].

Як зазначено в Національній стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, на теперішній час інформаційна безбар'єрність характеризується тим, що особи з порушеннями зору, слуху та особи з порушенням інтелектуального розвитку не завжди мають доступ до інформації в межах судового процесу. А інформаційні продукти, які використовуються в ході нього, не завжди відповідають критеріям доступності інформації. Активному залученню до судових процесів перекладачів жестової мови заважає незнання ними специфічної юридичної термінології, необхідної для участі у судовому процесі і забезпеченні прав осіб з порушеннями слуху. У Кримінальному процесуальному кодексі України не

зазначена необхідність залучення перекладача жестової мови, зокрема слідчим суддею, прокурором та в інших випадках [2].

Отже, держава всіляко повинна сприяти можливості залучення перекладачів жестової мови до судового процесу та гарантувати якісне й неупереджене виконання останніми своїх обов'язків. Наразі не існує єдиного та чіткого механізму залучення перекладача української жестової мови до судового процесу, що в деяких випадках зумовлює взагалі відсутність якісного та професійного перекладу для особи, яка цього потребує. Разом з тим, створення Реєстру перекладачів жестової мови сприяє процесу утворення практики залучення перекладачів, які пройшли відповідну атестацію та мають право на здійснення професійної діяльності у юридичній сфері. Держава повинна створювати комфортні умови для всіх своїх громадян, в тому числі таких, які мають проблеми зі слухом та мовою з урахуванням специфіки перекладу, це має проявлятися у забезпеченні належних умов участі жестомовних під час судових процесів – адаптоване освітлення залів судових засідань, можливості транслявати залучення перекладача онлайн, надавати відповідний простір для здійснення міміко-жестового перекладу та ін.

Список використаних джерел

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 року № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
2. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року / Розпорядж. Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р Київ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p?find=1&text=жесто#w1_1.
3. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021?find=1&text=жест#w1_1.
4. Проект Закону України «Про українську жестову мову» від 29 жовтня 2019 р. №2340 / Офіційний портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2340&skl=10.
5. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.
6. Факультативний протокол до Конвенції про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g72.
7. Сліпенюк В. В. Сурдоперекладач в процесі реалізації конституційного права в процесі використання в судочинстві рідної мови або мови, яку особа розуміє //Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Правознавство. 2019. Т. 24. Вип. 1(34) с. 146–157.

8. Цивільний процесуальний кодекс України від 15.12.2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6578>.

9. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11. 1991 р. № 1798-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 6.

10. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36, № 37.

11. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11–12, № 13.

12. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122.

13. Деякі питання залучення перекладачів (сурдоперекладачів) для забезпечення надання безоплатної вторинної правової допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 401. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-2016-п#Text>.

14. Проект Закону України «Про українську жестову мову» від 29 жовтня 2019 р. №2340 / Офіційний портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2340&skl=10.

УДК 347. 6

Журавська А. О.,

студентка II курсу юридичного факультету,

Науковий керівник:

Січко Д. С.,

канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного

та кримінального права і процесу,

ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ПРИРОДА ІНСТИТУТУ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ

У зв'язку з активним розвитком цивільного законодавства, кінцевою метою якого є чітке регулювання суспільних відносин, зміцнення і охорона прав та інтересів суб'єктів цивільних правовідносин, у спадковій системі виникла абсолютна новела Цивільного кодексу України – інститут спадкового договору.

Актуальність даної теми полягає у потребі вивчення правової природи інституту спадкового договору та виявлення його основних напрямків удосконалення.

Протягом тривалого часу інститут спадкового договору залишається предметом гострих наукових дискусій в українській цивілістиці, маючи як прихильників (В. Васильченко, С. Мазуренко), так і противників

(Т. Коваленко), які вважають, що через специфічну конструкцію цього договору він не є реальним та необхідним для вітчизняного законодавства, на відміну від зарубіжного. Думки вчених також розділяються при визначенні характеру розподілу між сторонами договору прав та обов'язків – чи є спадковий договір одностороннім чи двостороннім правочином [1, с. 74].

У сучасному ЦК основні положення спадкового договору визначені у гл. 90. Відповідно до ст. 1302 ЦК України за спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача. Відповідно сторонами даного договору є відчужувач та набувач. Проаналізувавши концепцію спадкового договору, закладену в ЦК законодавцем, можна зробити висновок, що даний вид договору не може визнаватися самостійним видом спадкування. Підтвердженням цього є положення ст. 1217 ЦК України, в якій імперативно встановлено лише два види спадкування – за заповітом і за законом. Окрім того аналіз положень ЦК України та розкриття поняття спадкового договору у ст. 1302 ЦК України, дає підстави все ж визначити спадковий договір як двосторонній правочин, оскільки правами та обов'язками наділяються обидві сторони [2].

Позиція Верховного Суду України в Постанові від 10.05.2018 [3] проявляється в тому, що, згідно з ЦК, сутність спадкового договору полягає в тому, що за таким договором відбувається розпорядження належним відчужувачеві майном ще за життя, але з набуттям права власності на майно набувачем після смерті відчужувача. Отже, спадковий договір має подвійну правову природу, він водночас є і розпорядженням на випадок смерті, і договором, змістом якого визначаються його істотні умови.

Щодо характеристики спадкового договору за критерієм моменту виникнення цивільних прав і обов'язків сторін, то існують різні думки вчених щодо реальності чи консенсуальності цього договору. Якщо виходити з теорії права, консенсуальним визнається той договір, чинність якого залежить від моменту досягнення згоди сторонами за всіма істотними умовами договору, а реальним – є чинність, яка залежить від моменту передачі визначеного майна.

Виходячи з визначення, наданого в ЦК, не можна однозначно стверджувати, до якого із видів відноситься спадковий договір. Так, наприклад, Т. Алфьорова [4, с. 52] стверджує, що консенсуальний характер спадкового договору зумовлений тим, що договір вважається укладеним, коли сторони в належній формі досягли згоди з усіх його істотних умов. І. Волкова [5] ж переконана, що спадковому договору

притаманні ознаки як консенсуального, так і реального договору. На її думку, характеристики договору вказують на його консенсуальність, оскільки момент його укладення пов'язується з досягненням сторонами згоди за всіма істотними умовами, що, в свою чергу, тягне за собою цивільні права та обов'язки між сторонами з одного боку. Але з іншого боку, за умовами спадкового договору може бути передбачено обов'язок набувача виконати певні дії після смерті відчужувача, що свідчить про ознаки реальності договору, інакше він буде вважатися укладеним з моменту передачі майна набувачеві.

Характерною ознакою спадкового договору є те, що за таким договором відчужувач надає розпорядження щодо майна на випадок своєї смерті ще за життя, але право власності на це майно виникає у набувача після смерті відчужувача, а сам набувач може бути зобов'язаний вчинити певну дію майнового або немайнового характеру до відкриття спадщини або після її відкриття. Виходячи з цього, можна виділити наступні істотні умови спадкового договору: 1) майно, яке після смерті відчужувача перейде у власність набувача; 2) обов'язки, які зобов'язаний вчинити набувач відповідно до умов договору (характер і зміст цих дій); 3) інші умови, на яких наполягає одна зі сторін такого договору (наприклад, строки виконання обов'язків набувачем) [6, с. 152].

Особливе місце при розгляді правової природи спадкового договору займає питання припинення спадкового договору. За загальним правилом зобов'язання припиняється смертю боржника, якщо воно нерозривно пов'язане з його особою і у зв'язку з цим не може бути виконане іншою особою (ст. 608 ЦК України). Якщо розглядати одну із запропонованих конструкцій спадкового договору, то спадковий договір повинен припинятися за умови смерті набувача, якщо на нього було покладено обов'язок вчинити певну дію немайнового характеру після відкриття спадщини (ст. 1305 ЦК України), оскільки таку дію неможливо виконати без особистої участі померлого набувача. Проте аналіз змісту ст. 608 ЦК України не дає повного уявлення про конкретні підстави припинення договірних зобов'язань. Частково ця прогалина усувається нормами, що регулюють окремі види договірних зобов'язань, зокрема, ст. 835 ЦК України, ст. 781 ЦК України, ст. 1008 ЦК України та іншими. Але спеціальної норми, яка б регламентувала підстави припинення спадкового договору в цьому випадку в законодавстві немає. Зокрема, Ю. А. Заїка [7, с. 59] вважає за можливим припустити, що можливість спадкоємців померлого набувача виступити сингулярними правонаступниками за спадковим договором залежить від обраної контра-

гентами моделі спадкового договору та його змісту, що надалі і визначить механізм дії спадкового договору в цьому випадку. Якщо покладені на набувача обов'язки за своїм характером є майновими, то необхідно застосовувати аналогію закону відповідно до ст. 8 ЦК України, тобто, використовувати норму, яка регулює подібні за змістом цивільні правовідносини. Такі подібні правовідносини між контрагентами виникають при укладенні договору довічного утримання. Оскільки законодавець у ст. 757 ЦК України допускає можливість правонаступництва після смерті набувача за договором довічного утримання, таке ж правонаступництво повинно мати місце і після смерті набувача за спадковим договором.

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що особлива правова конструкція спадкового договору свідчить про дуалістичність правової природи цього інституту, яка виражена, з одного боку, в його договірно-зобов'язальному характері, а з другого – в особливому характері спадкового правонаступництва. Правова характеристика спадкового договору полягає у його односторонньому, консенсуальному та відплатному характері. Інститут спадкового договору в Україні перебуває на перехідному етапі його розвитку і тому не користується значною популярністю. А наявність вищезазначених особливостей та суперечностей свідчить про тривалість актуальності даного питання та необхідність вироблення єдиного нормативного та наукового підходу до його вирішення.

Список використаних джерел

1. Кухарев О. Є. Щодо питання стосовно вдосконалення інституту спадкового договору в контексті рекодифікації цивільного законодавства України. *Нове українське право* – вип. 3. Київ. 2021. С. 72–77.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України 18.12.2016 – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page> (дата звернення: 24.05.2022).
3. Постанова Верховного Суду від 10 травня 2018 р., судова справа №727/6443/16-ц, провадження №61-5243св18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74218552> (дата звернення: 24.05.2022).
4. Альфорова Т. М. Правова природа спадкового договору. *The 2th International scientific and practical conference «PROBLEMS AND PERSPECTIVES OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE»*. Austria, 2020. P. 51–53. URL: <http://isg-conf.com> (дата звернення: 25.05.2022).
5. Волкова І. А. Загальні засади укладання та реалізації спадкового договору. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_5010 (дата звернення: 24.05.2022).
6. Чепис В. І., Писарева Е. А. Особливості правового регулювання спадкового договору в Україні та зарубіжних країнах. *Вісник студентського*

наукового товариства *Донецького національного університету ім. Василя Стуса*. 2021. Вип. 13. С. 151–155.

7. Заїка Ю. А. Усунути прогалини у правовому регулюванні інституту спадкового права: зб. матеріалів учасн. IX Міжнар. наук.-практ. конф. «*Малиновські читання*» м. Острог, 5 жовт. 2021 р. Острог, 2021. С. 58–59.

УДК 342.5

Кісіляк Д. В.,

магістр 1-го року навчання,

Науковий керівник:

Ковальова С. Г.,

канд. юрид. наук, доцент,

доцент кафедри історії та теорії держави і права,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

БЮРОКРАТІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ

Вперше термін «бюрократія» з'явився в науковій праці французького дослідника Вінсента де Турне у 1745 році як назва системи управління, при якій суспільні інтереси підпорядковуються інтересам чиновницької адміністрації. Проте до сьогодні вчені так і не досягли згоди щодо сутності цього багатоаспектного поняття. Цей термін є досить широкоживим у лексичі сучасного суспільства, особливо в негативному значенні, що мало хто задумується щодо його істинної сутності. В країнах пострадянського простору слово «бюрократія» асоціюється з паперовою тяганиною, канцелярщиною, зволіканнями та іншими негативними наслідками роботи працівників державних органів, що полягають в зневажливому ставленні до суті справи під виглядом додержання формальності та інструкцій.

У той же час з наукової точки зору бюрократію розглядають як своєрідний суспільний інститут, який нерозривно пов'язаний з функціонуванням держави і природно притаманний їй. Бюрократія є предметом дослідження таких наук як історія та теорія держави і права, філософія, політологія, соціологія, економіка та менеджмент. Значний науковий інтерес до цього інституту перш за все пов'язаний з тим, що бюрократія є своєрідним і специфічним феноменом в системі державного управління. Бюрократія об'єднує цілу низку явищ, які хоч і сприймаються негативно багатьма соціальними групами, але у своїй позитивній формі є ознакою держави, заснованої на праві.

Узагальнюючи різні погляди науковців на суть бюрократії, можна сказати, що вона є і системою державних організацій, установ, відомств, включених до структури виконавчої влади, і водночас спільнотою людей, що утворюють особливий соціальний прошарок, який функціонує в межах політичної системи.

Поняття бюрократії як типово сучасного і позитивного інституту отримало своє найбільш послідовне втілення в концепції «раціональної» бюрократії німецького соціолога та філософа Макса Вебера. За цією теорією, раціональному бюрократичному управлінню притаманні наступні ознаки: 1) ієрархія влади – бюрократія як піраміда: найвищу владу мають чиновники, що знаходяться так би мовити на вершині, а кожен чиновник має чітко визначену сферу повноважень в ієрархічній структурі і підзвітний у своїх діях вищестоящому керівництву; 2) послідовність дій – посада є основним видом діяльності, що дає регулярно платню і перспективу регулярного підвищення по службі; 3) безособовість – робота проводиться лише відповідно до встановлених правил, які виключають свавілля, а про всі дії надається письмовий звіт; 4) спеціальні знання – чиновники відбираються на основі здібностей, отримують необхідну підготовку і контролюють доступ до службової інформації.

Вебер вважав бюрократію технічно найчистішим і найефективнішим типом організації влади.

За природою і призначенням бюрократію не можна вважати абсолютним добром, чи абсолютним злом. Вона є механізмом, який забезпечує виконання державою її функцій. Це діяльність державного апарату. Тому поки існує апарат управління, буде існувати й бюрократія.

Ознаки бюрократії властиві будь-якому виду соціального управління. У суспільстві з недемократичним політичним режимом утверджується безконтрольне й необмежене панування представників бюрократії, які перетворюються в самодостатню верству, відокремлену від решти суспільства, а громадяни усуваються від управління суспільними справами. Таким чином створюються умови для запровадження авторитарних процедур та методів управління.

Бюрократія яка здійснюється державними службовцями, досвідченими професіоналами, в демократичних державах передбачає постійне регулювання з боку політичного класу й суворий контроль за її діяльністю з боку суспільства. Основним механізмом цього процесу є демократизація громадського життя на основі європейських принципів і норм у сфері публічного управління.

Якщо політичні, правові, економічні інститути держави не мають ознак інституціональних деформацій, то вони спроможні забезпечити передумови для формування раціональної бюрократії, яку описував М. Вебер. В протилежному випадку проявляється негативна сторона бюрократії – група осіб, які мають владу і повноваження до розподілу ресурсів, стають панівною верхівкою і використовують цю владу в інтересах обмеженого кола осіб, а не в інтересах суспільства.

Наявність стандартів і загальних правил взаємодії забезпечує одноманітність в управлінській діяльності. Такі правила життєво необхідні, оскільки є єдиним засобом забезпечення верховенства закону при веденні державних справ і здатні захистити громадян від деспотичного свавілля. Як ми вже згадували вище, для бюрократії характерне перебільшення значення формальних процедур та скрупульозне виконання привил та інструкцій. Це пов'язано з тим, що ефективність бюрократії неможливо виміряти за допомогою економічних чи будь-яких інших критеріїв. Тому єдиним способом її оцінки є якість виконання законів та інших правових норм.

Підбиваючи підсумки зазначимо, що бюрократія сама по собі є необхідною складовою суспільства; важливим елементом політико-правового порядку, який забезпечує функціонування держави. Ефективність діяльності бюрократичного апарату залежить від інституціональної зрілості суспільства, передусім зрілості політичних, економічних та правових інститутів.

УДК 349.6

Киянчук А. І.,

магістр 1-го року навчання,

Науковий керівник:

Озерський І. В.,

д-р юрид. наук, професор,

професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПРАВОВІ ВАЖЕЛІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ В УМОВАХ ВІЙНИ

Як зазначав англійський філософ Герберт Спенсер: «Тільки у сильному, здоровому тілі дух зберігає рівновагу, і характер розвивається у всій своїй могутності».

24 лютого 2022 року відбулось повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України, що спричинило значний вплив на психологічно-моральний стан українського народу через введення бойових дій, масовий терор, хімічні атаки, створення незаконно збройних та диверсійних формувань, окупацію українських територій, руйнування архітектури міст, міграцію, постійні обстріли та людські втрати. Вважаємо закономірним те, що українці, які відчули на собі хоча б один з перелічених факторів, потребують не лише гуманітарної допомоги у вигляді продуктів, одягу, грошових коштів, тимчасового місця проживання, а й психологічної допомоги від спеціалістів.

Статтею 3 Конституції України передбачено, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Тобто до обов'язків держави, крім захисту життя, забезпечення фізичного здоров'я людини, також входить забезпечення психологічного здоров'я кожної особистості. Особливої актуальності ця норма Конституції України набула після початку російсько-української війни та підрахунку статистичних даних щодо постраждалих осіб від агресивних і насильницьких дій в період війни.

Окрему увагу хочемо звернути на внутрішньо переміщених осіб (далі – «ВПО»). Відповідно до статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», ВПО є громадянин України, іноземець або апатрид, який перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне місце проживання в Україні, якого змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Так, станом на 10 травня 2022 року Міжнародна організація з міграції повідомила про фіксацію в Україні більше 8 мільйонів ВПО. Як зазначає генеральний директор Міжнародної організації з міграції Антоніу Віторіно: «Потреби внутрішньо переміщених осіб і всіх постраждалих від війни в Україні зростають щогодини. Доступ до населення, що потребує допомоги, залишається складним завданням в умовах активних бойових дій».

Варто констатувати, що усі проблеми, з якими стикаються ВПО, є дуже різними за масштабами та змістом. Так, зокрема, на рівні держави вони пов'язані насамперед з діяльністю законодавчої і виконавчої гілок влади. На рівні місцевих приймаючих громад потреби і проблеми ВПО торкаються діяльності органів місцевого самоврядування. Особливо

важливого значення набуває також урахування індивідуальних проблем ВПО, що визначаються специфікою їх індивідуальної адаптації та сприйняттям серед місцевого населення.

Наведемо приклад: у січні 2015 року проводилося соціологічне дослідження на тему: «Оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб в Україні та послуг для них», яке стосувалося саме потреб і проблем першої хвилі ВПО в Україні, найважливішими для цієї категорії осіб були окреслені наступні: фінансово-економічні – 69,5%; гуманітарні (їжа та одяг) – 65,7%; житлові – 62,8%; медичні – 49,8%; соціальні – 17%; психологічні – 11%; юридичні – 13,4%; культурні – 9,7%; політичні – 14,2%.

У зв'язку з об'єктивними причинами, наразі відсутні схожі дослідження за 2022 рік, однак, можна стверджувати, що рівень психологічних потреб і проблем значно зріс. Це твердження ґрунтується на висновках науковців, психологів, громадських діячів та волонтерів. Так, як зазначає к. п. н, професор Микола Слюсаревський, травмуючий вплив повномасштабного російського вторгнення може виявитися зіставним із трагедіями Голодомору і Другої світової війни. Йдеться не тільки про людей, які перебували під окупацією, а й тих, хто пережив знущання, тортури, поранення, гвалтування, смерть близьких, тим паче на їхніх очах. Високою є ймовірність генералізації травми війни на все українське суспільство.

На підставі вищенаведеного та у зв'язку з масштабністю виявленої проблеми, Кабінетом Міністрів України було видано Постанову № 539 «Про утворення Міжвідомчої координаційної ради з питань охорони психічного здоров'я та надання психологічної допомоги особам, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» від 7 травня 2022 року. Так, Міжвідомча координаційна рада з питань охорони психічного здоров'я та надання психологічної допомоги особам, які постраждали внаслідок збройної агресії російської федерації проти України являє собою тимчасовий консультативно-дорадчий орган Кабінету Міністрів України.

Як інформує Міністерство охорони здоров'я України: «Основні завдання міжвідомчої координаційної ради – консолідація зусиль органів влади для поліпшення їх міжвідомчої взаємодії у питаннях формування та реалізації державної політики у сфері охорони психічного здоров'я, оперативного прийняття рішень з питань надання психологічної допомоги постраждалому населенню та вирішення проблем, пов'язаних із наданням такого виду допомоги на рівні держави». До ради ввійшли: Віце-прем'єр-міністр України, генеральний директор Директорату медичних послуг МОЗ, Голова НСЗУ, заступник Міністра у справах ветеранів, заступник Міністра цифрової

трансформації з питань європейської інтеграції, заступник Міністра розвитку громад та територій з питань європейської інтеграції, заступник Міністра соціальної політики, радник – уповноважений Президента України з питань безбар'єрності, заступник Міністра оборони, заступник Міністра внутрішніх справ, народний депутат України, голова Комітету Верховної Ради України з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування, заступник Міністра освіти та науки, заступник Керівника Офісу Президента України.

Враховуючи спеціалізацію цієї ради, вважаємо, що до міжвідомчої координаційної ради мають входити не лише урядовці, а й експерти у відповідній сфері, тобто психологи, клінічні психологи, психіатри та інші лікарі, які б на підставі власного професійного досвіду розробляли єдиний підхід до надання психологічної допомоги постраждалим особам та їх підтримки з боку держави.

Не зважаючи на вищезазначене, на рівні громади до міждисциплінарних команд залучаються такі державні служби, установи та організації, як представники органів місцевого самоврядування, охорони здоров'я, центри зайнятості, управління праці та соціального захисту населення, відділи освіти, інклюзивно-ресурсні центри, центри медико-соціальної експертизи, реабілітаційні центри, пенсійні фонди, центри надання адміністративних послуг. Відповідна консолідація зусиль державних органів та установ, з урахуванням створеної міжвідомчої координаційної ради, призведе до адаптації ВПО та інших громадян України до нових реалій.

Варто також зазначити, що окрім державних структур психологічну допомогу почали надавати громадські організації міжнародного та державного рівня. До них можна віднести: Міжнародна організація з міграції, Центр психологічного консультування і травмотерапії Open Doors («Відкриті двері»), онлайн-платформа «Розкажи мені», Національна професійна лінія з питань профілактики самогубств та підтримки психічного здоров'я «Lifeline Ukraine» та інші.

Таким чином, у наявних складних умовах державою забезпечується реалізація конституційних гарантій, визначених у статті 3 Конституції України, шляхом створення консультативно-дорадчих органів, залучення до психологічної підтримки населення державних установ та служб, громадських та міжнародних організацій. Окрім того, свою громадянську позицію проявляють й незалежні психологи, психіатри, які надають безоплатну допомогу громадянам України. Активна діяльність державних структур, громадських організацій та волонтерів безперечно допоможе відновити психологічне здоров'я постраждалого населення та створе надійну правову основу для надання психологічної допомоги в умовах надзвичайного або воєнного стану

Лисенко О. С.,
студентка 5 курсу,
Науковий керівник:
Блага А. Б.,
звідувач кафедри цивільного
та кримінального права і процесу,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В ХХІ столітті, в добу глобалізації та модернізації, розвитку та становлення на світовій арені наша держава Україна зіткнулася з тим, чого ніхто не очікував та не міг уявити – з війною. Багато випробувань постало перед нашими громадянами. На бойових фронтах честь та гідність нашої держави захищають не лише сильні та мужні чоловіки, а й не менш відважні та сміливі жінки. Більша частина жінок, котра залишається вдома, щоденно підтримує наших воїнів та не дає впасти бойовому духу. І в такі важкі часи ми постійно знаходимося в стресі, починаємо рефлексувати про те, що недоречно розважатися, ходити по магазинам, доглядати за собою та жити звичним життям, поки наші захисники знаходяться в окопах та бліндажах. Гендерні стереотипи постають перед нами та різко сприймаються суспільством, але чи дійсно вони настільки жакливі та недоречні в умовах війни.

Гендер – це специфічна соціальна роль, яку очікують від чоловіків і жінок, на відміну від статі, яка пов'язана з гендерною структурою, репродуктивною системою, хромосомним набором та біологічними показниками. Гендерна рівність є однією з умов суспільного розвитку. Загалом реальна, а не формальна рівність визнана однією з найважливіших цінностей у демократичному суспільстві, обов'язок це робити закріплено в міжнародних нормах і стандартах прав людини. [1, с. 19].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок», гендерна рівність – рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості щодо його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати однакову участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства [2]. Гендерна рівність стосується як жінок, так і чоловіків, але надання привілеїв або переваг одній статі одразу ж позначається на становищі іншої, а в результаті – на розвитку суспільства [3, с. 8].

Встановлення гендерної рівності означає подолання гендерних стереотипів у суспільстві. Під гендерним стереотипом розуміють культурно і соціально детермінований набір уявлень (вірувань, думок, оцінок) про особливості, норми поведінки, які притаманні «справжнім» чоловікам і жінкам. Гендерні стереотипи мають два тісно пов'язані компоненти. По-перше, вони проявляються як гендерно-рольові стереотипи щодо сприйняття різних ролей і видів діяльності чоловіків і жінок, а також стереотипи гендерних рис, тобто психологічних і поведінкових характеристик, які притаманні чоловікам і жінкам.

Стереотипи дуже стійкі, вони проявляються у всіх сферах людського життя, свідомості, взаємодії з іншими членами суспільства. На сучасному етапі гендерні стереотипи, як у суспільній свідомості, так і на практиці, трансформувалися в цінності, стали нормою поведінки, своєрідним рецептом. Це призвело до закріплення чоловічого домінування, дискримінаційної практики як жінок, так і чоловіків у різних сферах суспільного життя [4, с. 9].

Гендерні групові стереотипи спрямовані перш за все на досягнення необхідних умов існування для більшості та нерідко потребують достатньо багато зусиль та часу для досягнення передбачених за їхньої реалізації надбань. При цьому представник певного гендеру буває змушений підпорядкувати власні інтереси колективному незважаючи на особистісні позастатеві якості та переконання. Якщо індивід ступає на шлях заперечення то він визнається маргіальною особистістю, що позбавляє його/її можливості ефективного функціонування у соціумі [5, с. 28].

Традиційні ресурси, за якими сегрегують жінок і чоловіків – це зовнішня краса і фізична сила. Від чоловіків суспільство очікує виконання важкої фізичної праці (якої із розвитком технологій стає усе менше), участь у бойових діях (хоча у сучасних війнах безпосередніх контактних боїв стає усе менше). Від жінок, відповідно, очікується бути красивою [6, с. 14]. Патріархатна культура сформувала гендерний стереотип стосовно жінки, як істоти, пріоритетною сферою діяльності якої є родина. Але наразі жінки України роблять все що можуть, щоб зупинити війну – як і чоловіки. Воюють і волонтерять, на фронті і в тилу. Народжують дітей у підвалах. Закликають до відповідальності світових лідерів. Залучають світову спільноту. Допмагають. Рятують життя. Зберігають спокій.

Жінки складають близько 15% особового складу української армії і 25% – враховуючи усіх працівників сектору безпеки й оборони. Разом з тим, існують певні проблеми. Існує чимало законодавчих прогалин,

зокрема, у питанні піклування про дітей українських військово-службовців. Жінки в армії стикаються зі значною кількістю бар'єрів і під час служби, а щоб заслужити повагу бойових побратимів, їм часто потрібно працювати наполегливіше, ніж чоловікам, аби зарекомендувати себе як здатного бійця. Тобто, якщо ти жінка на війні, тебе автоматично вважають слабшою ніж будь-кого із чоловіків. Але в свою чергу, таким чином, жінка подає приклад і не дає їм зламатися.

Сьогодні жінки, за словами голови Комітету з питань інтеграції України до ЄС Іванни Климпуш-Цинцадзе, окрім того, що служать у війську, також допомагають боротися з ворогом і на інших фронтах: створюють і працюють у волонтерських організаціях, допомагають забезпечити усім потрібним як тих, хто на передовій, так і тих, хто тікає від війни. Українське громадянське суспільство, в якому домінують жінки, вкотре продемонструвало неабияку здатність до самоорганізації. Протягом тижнів коридори допомоги в усі куточки України були організовані українськими жінками. Їжа, одяг, засоби гігієни і все найнеобхідніше було доставлене тим, хто цього потребує [7].

Довоєнні стереотипи про насильство, які роками укріплювалися у суспільстві, були розвіянні з самого початку воєнних дій. Неодноразово при згвалтуванні жінок ми чули меседжі про те, що сама винна, а про згвалтування чоловіків взагалі і мови не йшлося. Але, на жаль, перед гвалтівником, який має хвору психіку або збиті орієнтири, ніхто не може врятуватися. І хоча в професійних колах психологів та захисників прав людини точиться дискусія, чи потрібно розголошувати те, що сталося в таких деталях, а медіаспільнота навіть написала відкрите звернення із цього приводу – правда, яка відкрилася, жахає. Не винні в цьому ні немовлята, ні дівчатка-підлітки, ні їхні матері, ні чоловіки, ні хлопчиків, яких було згвалтовано.

Бумеранг патріархату отримують чоловіки. Якщо вони не йдуть воювати – їх обов'язково порівнюють із жінками (і тут з'являється ще один стереотип, що бути жінкою – принизливо). Згідно з гендерними стереотипами кожен чоловік від народження – воїн, тоді як жінці не місце на війні. Однак чи повинен кожен чоловік іти воювати зі зброєю? Можливо, його компетенції важливіші в інших сферах.

Ніхто не сперечається, що найважливішу роль наразі виконують військові – жінки та чоловіки, які боронять зі зброєю нашу державу. Але війна сьогодні ведеться не лише на полі бою, а й інформаційно. Також хтось має розповідати світову правду про війну в Україні, підтримувати армію коштами та волонтерством, засівати землю та збирати врожай,

має працювати бізнес та сплачувати податки, міські служби – забезпечувати всім необхідним мешканців громад.

Суспільство розділилося на два фронти: одні вважають, що недоречно слідкувати за собою в такі важкі часи та критикують інший фронт – тих, які попри складнощі не втрачають зв'язок зі звичним життям та дбають про себе та свою красу й стверджують, що зберігати життєрадісне й гарне обличчя – патріотичний обов'язок будь-якої жінки. Навіть реклама помади під час Другої світової війни наголошувала: «Жодна помада не виграє війну. Проте вона символізує одну з причин, чому ми боремося, – дороге цінне право жінок бути жіночними й прекрасними за будь-яких обставин» [8].

Розглянемо це питання з іншого, практичного боку. Війна – це завжди дуже важкі часи. Це руйнування держави як зовні – будинки, інфраструктура – так і зсередини – економіка, політичний режим, стабільність. В такий період дуже важливо аби громадяни всіляко підтримували країну, бізнес активно працював, до бюджету прямували надходження у формі податків. Це, зокрема, стосується і б'юти-сфери. Дбаючи про себе та свій зовнішній вигляд, жінки не лише підтримують власний психологічний стан, а й економічно допомагають державі існувати та боротися з ворогами.

Те ж саме стосується і походів в кіно, кафе та інших закладів, на тих територіях, де не відбуваються воєнні дії. Багато хто вважає, що таким чином громадяни показують свою незацікавленість в подіях, які наразі відбуваються, ставляться до цього зухвало та взагалі відсторонені від долі держави. Але насправді все навпаки. Така життєдіяльність дозволяє державі триматися та не здавати позиції. Наші захисники роблять все можливе, аби ми жили нормальним життям, тому ми маємо бути свідомими і займатися тим, чим займаємося. Також ми повинні бути обачними та не втрачати пильності, аналізувати ситуацію з усіх боків, аби зупинити популяризацію та розповсюдження подібних стереотипів, які можуть негативно вплинути на подальшу долю суспільства.

Важливо знати, що нещодавно було презентовано новий розділ «Довідника безбар'єрності» – «У воєнний час». Перший український посібник із безбар'єрної комунікації «Довідник безбар'єрності» з'явився у 2021 році. Він доступно розкриває, що таке бар'єри, стереотипи, інклюзія, залучення, недискримінація, толерантність, прийняття, доступність, гендерна рівність, правила коректної мови. Посібник був створений у співпраці з громадськими організаціями, правозахисниками, психологами, батьками, які виховують дітей з інвалідністю, українськими та міжнародними експертами [9].

Отже, основними причинами гендерної нерівності в Україні можна вважати гендерні стереотипи, а також нездатність жінок повною мірою реалізувати себе та свій потенціал. Нині в стресових ситуаціях суспільство визнає, що більшість гендерних стереотипів є штучними, вони шкодять нам і перешкоджають розвитку прав і свобод. Ми адекватно сприймаємо чутливих чоловіків, які рятують тварин, обіймають слабких, плачуть, втрачають своїх близьких і сильних жінок, котрі дбають про забезпечення фронту і доставляють під кулями все необхідне, щоб захистити Україну. Ми захоплюємося жінками, які не бояться йти на фронт зі зброєю, і пишаємося тим, що наші чоловіки вміють подбати про себе в окопах.

Список використаних джерел

1. Уварова О. О. Права жінок та гендерна рівність : навч. посіб. Київ, 2018. 204 с.
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2018 р. № 2866-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 52. Ст. 561.
3. Камінська Н. В., Чернявський С. С., Перунова О. С. Засади розуміння гендеру та гендерної рівності : лекція. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 20 с.
4. Гендерна нерівність у країнах ЄС та її вплив на соціальноекономічний розвиток : наук. роб. 2020 р. 53 с.
5. Вілкова О. Ю. Конструктивні та деконструктивні вияви гендерних стереотипів. Науковий журнал «Український соціум». Київ, 2004. № 3(5). С. 24–29.
6. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посіб. для експертів і експерток аналітичних центрів. Київ, 2014. 65 с.
7. Жінки на передовій і на всіх фронтах війни в Україні. Інформаційне управління. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/222829.html>.
8. Краса рятує: як жінки доглядали за собою у війну. URL: <https://vogue.ua/article/beauty/byuti-trend/krasa-ryatuye-yak-zhinki-doglyadali-za-soboyu-u-viynu.html>.
9. В електронному «Довіднику безбар'єрності» з'явився спеціальний розділ «У воєнний час». Дія. Бізнес. URL: <https://business.dii.gov.ua/en/cases/novini/v-elektronnomu-dovidniku-bezbarernosti-zavivsa-specialnij-rozdil-u-voennij-cas>.

Орел В. Ю.

студентка 3 курсу юридичного факультету,

Науковий керівник:

Каплій О. В.

кандидат юридичних наук, доцент (б.в.з.)

кафедри конституційного та адміністративного права і процесу

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ЦИФРОВЕ УРЯДУВАННЯ: СУЧАСНИЙ СПОСІБ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Умови невинного розвитку людства та ІТ-сектору створюють необхідність для переведення всіх сфер суспільного життя в онлайн-площину. 2020 рік став роком викликів для урядів багатьох країн, оскільки невинне поширення інфекції вимагало зменшення ризиків захворювання при взаємодії людей. Одним із способів подолання таких ризиків стала система цифрового урядування. Її особливість полягає в тому, що вона дозволяє створити середовище, в якому потреби людини, які стосуються надання цифрових послуг, оформлення документів, будуть задовольнятися швидко та без додаткових зусиль. Цифрове урядування є сучасним перевтіленням системи електронного урядування, що була запроваджена з метою зменшення паперового документообігу в органах державної влади, місцевого самоврядування та встановлювала взаємодію громадян та держави за допомогою найпростіших електронних технологій. Електронне урядування не змогло охопити таку широку площину потреб, яка виникла під час пандемії коронавірусу. Більшість держав поставили собі ціль у тому, аби створити відповідну цифрову систему суспільного життя, серед яких є і Україна.

Підґрунтям функціонування цифрового урядування є цифровізація та відповідно використання цифрових технологій. Ці терміни є досить спорідненими, але цифрове урядування дещо звужує застосування процесу цифровізації лише в секторі публічного управління. Цифровізацією є впровадження цифрових технологій в усі сфери життя: від взаємодії між людьми до промислових підприємств, від предметів побуту до одягу тощо. Це перехід біологічних та фізичних систем у кібербіологічні та кіберфізичні (об'єднання фізичних та обчислювальних компонентів), а також перехід діяльності у віртуальний світ. Основним засобом, який використовується є цифрові технології. Цифровими технологіями виступають Інтернет, перетво-

рення людської праці на роботизацію, штучний інтелект, великі дані, безпаперові, біометричні технології, технології ідентифікації тощо. Споживачами таких технологій є держава, бізнес, громадяни. З наведеного нами робимо висновок, що цифровізація є необхідним процесом 21 століття, що дозволяє полегшити життя [1].

Оскільки цифрове урядування є новим для нашої країни, то кількість наукових розробок з цього питання є дуже малою і підходи з визначення є досить схожими. Наприклад, професор В. С. Куйбіда розуміє цифрове урядування як сервісно-орієнтовану організацію функціонування системи публічної адміністрації на основі цифрових технологій. Він також наголошує, що воно нерозривно пов'язане з сервісно-управлінським елементом здійснення публічного адміністрування як процесом та звертає нашу увагу на якісну взаємодію держави та громадян [2, с. 9]. В Україні законодавче регулювання розвитку цифрового урядування утворюють декілька нормативно-правових актів: Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, Постанова Кабінету Міністрів від 30 січня 2019 року про Засади реалізації органами виконавчої влади принципів державної політики цифрового розвитку. Вказані нормативно-правові акти є недостатніми для того, аби врахувати всі особливості розвитку сучасних технологій, наявність європейських стандартів, потреби всіх прошарків суспільства у цифровому розвитку.

Цікавим нормативно-правовим актом є Закон України «Про національну програму інформатизації» від 04 лютого 1998 року. У ньому зазначено, що Національна програма інформатизації (далі – НПІ) визначає стабільну стратегію розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб населення та інформаційної підтримки всіх соціально-культурних сфер. Проблемою у використанні положень цього Закону полягає у його застарілості, що унеможливило регулювання ним цифрового розвитку України. З урахуванням цього Урядом у жовтні 2021 року було внесено новий законопроект, який зможе прискорити реалізацію НПІ, а також цифрової трансформації України. Він був розроблений Міністерством цифрової трансформації, яке забезпечує впровадження цифрової політики в українському суспільстві. Проект Закону України «Про внесення змін» до Закону «Про НПІ» передбачає такі цілі досягнення якісного результату з інформатизації життя в Україні: подолання цифрової нерівності, укріплення безпеки інформаційної діяльності та кіберзахист, інтеграція України в світовий цифровий простір, застосування новітніх технологій в публічному управлінні. Цей законопроект стане одним з

найбільш профільних нормативно-правових актів у питанні розвитку цифрового суспільства в Україні. Також законопроект визначає, що подолання цифрової нерівності буде вирішуватись за допомогою розширення доступу громадян до відповідної інформації на рівні державної влади, місцевого самоврядування, територіальних громад, інформатизації науки, освіти, культури, пріоритетних галузей економіки [3].

Профільним міністерством у сфері цифрового урядування є Міністерство цифрової трансформації, яке розробляє загальнодержавні стандарти та механізми втілення цифрових інструментів у суспільне життя. Основним його завданням є подолання цифрового розриву. Для цього міністерство поставило собі за мету повністю оцифрувати державні послуги, забезпечити 95% населених пунктів та майбутньої інфраструктури доступом до швидкісного Інтернету та залучити 6 мільйонів громадян до програми розвитку цифрових навичок. Без цифрової грамотності суспільства держава не зможе у повній мірі використовувати інструменти електронної демократії та підвищувати участь громадян у вирішенні управлінських рішень. Саме тому цифрове урядування робить особу центром втілення своєї ідеї оцифрування та сконцентровує навколо неї доступність використання цифрових технологій.

Одним з цікавих напрямків роботи міністерства є створення єдиного онлайн порталу з надання державних послуг «Дія» та однойменного мобільного застосунку. Принцип цифрового урядування «держава для громадян» закладений у назву програми, яка розшифровується як «Держава і Я». Програма була запущена 6 лютого 2020 року та надавала кожному українцю можливість вже після запуску користуватись цим мобільним застосунком шляхом завантаження електронних версій посвідчення водія, а згодом громадяни могли завантажити біометричні паспорти та студентські квитки. Станом на кінець грудня 2021 року за допомогою порталу «Дія» українці можуть отримати 72 послуги, а використовуючи мобільний застосунок – подати запити на одержання 9 послуг та мати можливість отримати 15 цифрових документів. Одним із досягнень міністерства стало прирівняння цифрових паспортів за юридичною силою до звичайних паперових паспортів. Україна стала першою державою в світі, яка законодавчо визначила рівну силу цифрових та звичайних документів [4]. В період пандемії коронавірусу команда Міністерства запровадила в «Дії» цифрові сертифікати про вакцинацію. Їх поділяють на: зелені та жовті, внутрішні та зовнішні. За процедурою вакцинації спочатку громадянин отримує жовтий

сертифікат з однією дозою вакцини, а після зелений з двома. Внутрішній сертифікат призначений для його використання на території України, а зовнішній громадяни можуть використовувати за кордоном як засіб підтвердження наявності вакцини. Також за допомогою програми «Підтримка» українці, які мали дві дози вакцинації, могли оформити заявку на отримання тисячі гривень від Уряду до 30 грудня на цифрову картку будь-якого банку.

У січні 2022 року Кабінет Міністрів України заявив, що в рамках цифровізації кількість послуг в «Дії» зросте до 130, зокрема, податкові послуги та послуги для внутрішньо переміщених осіб, зміна реєстрації місця проживання онлайн, а також запуск пенсійних посвідчень та посвідчень учасника бойових дій. Буде також впроваджено електронні сервіси для пацієнтів з неонатального скринінгу, донорства крові та її компонентів, електронний рецепт на всі рецептурні лікарські засоби тощо. Охоплення цифровими послугами має досягти позначки щонайменше в 34 мільйони громадян України.

В умовах воєнного стану через агресію російської федерації важливим стало питання персональної безпеки, тому більшість реєстрів стали закритими, через що цифрові документи в «Дії» тимчасово до 11 березня були відсутні. Тому Міністерством цифрової трансформації було створено «Документ», який містить паспортні дані та РНОКПП (картка платника податків). Такий документ може використовувати кожен як засіб посвідчення особи при перевірці на блокпостах. Через бойові дії фізичні особи, юридичні особи та фізичні особи-підприємці, які втратили прибуток або ж місце роботи змогли отримати грошову допомогу розміром 6500 гривень у рамках програми «Підтримка», подавши відповідну заявку до 31 березня 2022 року. В «Дії» особи, чиє майно було знищене чи пошкоджене внаслідок військової агресії російської федерації, можуть повідомити про наявне пошкодження чи знищення та отримати компенсацію. Для того, щоб подати заяву, потрібно вказати дані про об'єкт, який було пошкоджено, фото та опис пошкоджень, а також свої контактні дані. Для осіб, які виїхали з районів ведення активних бойових дій запроваджена виплата внутрішньо переміщеним особам щомісяця розміром 2000 гривень для дорослих та інших категорій громадян. Вкрай важливо, що навіть у період війни, держава змогла зосередити всі адміністративні послуги в одному місці, аби не піддавати громадян небезпеці через постійну загрозу обстрілів з боку російських військ.

У квітні було створено інструмент народної розвідки «Ворог». У травні місяці на порталі "Дія" запустили нові послуги для підприємців. Тепер можна змінити інформацію про ФОП онлайн, а також можна

отримати гроші за роботу для переселенців. Також на порталі Дія з'явилась послуга «єМалятко». Нещодавно введено нову послугу для підприємців «єДекларація», яка допоможе отримати дозвільні документи онлайн. Крім послуг є можливість отримати консультації з різних питань.

На думку Н. Хлібороб вважає, що головною проблемою української моделі цифрового урядування є те, що всі послуги, які були переведені в цифровий формат, все ще є недоступними через присутність «дозвільного» підходу їх надання, а також наявності у переважній кількості громадян паперових паспортів. Вона також стверджує, що в Україні відсутня чітка стратегія розвитку цифрового уряду. Єдиним органом, який займається питанням цифровізації, є Міністерство цифрової трансформації. На локальному рівні відсутні органи, які б контролювали впровадження цифрових процесів та їх використання. Ухвалення рішень, що стосуються цифровізації мають відбуватись прозоро, з урахуванням думки громадськості, позицій експертів, представників бізнесу, а відповідно ухвалення позитивного рішення буде результатом публічної дискусії між усіма шаблями суспільства. Авторка пропонує розробити єдину національну стратегію з цифровізації публічної адміністрації, яка буде враховувати сучасні тенденції розвитку суспільства, вимоги та стандарти ЄС [5, с. 91]. На нашу думку, разом із розробленням стратегії варто закріпити на законодавчому рівні поняття цифрових технологій та їх переліку, і як громадяни зможуть ними користуватись.

Отже, цифрове урядування – це орієнтована на потреби громадянина система з використанням цифрових технологій, що розширює можливості громадськості брати участь у прийнятті управлінських рішень, взаємодіяти з органами державної влади та місцевого самоврядування тощо. Цифрове урядування це не лише про певні цифрові технології та їх розвиток, а й про врахування аспекту забезпечення цифрової безпеки, цифрової освіти кожного громадянина. Проблемою функціонування ефективної системи надання публічних послуг в цифровому форматі в Україні є відсутність єдиної законодавчої бази, яка б встановила єдину процедуру без зайвого бюрократизму, закріпила основні теоретичні положення стосовно цифрового урядування, виокремила головний принцип «держава для людини». Застарілість підходів, наявність все ще паперових процедур обміну документами, невпорядкованість нормативно-правових актів, а також відсутність цифрових Уповноважених на місцях, які б змогли контролювати виконання вимог цифрового урядування представниками органів місцевого

самоврядування. Але, спочатку пандемія, а потім і військовий стан суттєво пришвидшили цифровізацію послуг, кількість яких тільки зростає.

Список використаних джерел

1. Україна 2030E – країна з розвинутою цифровою економікою. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html> (дата звернення: 29.05.2022)
2. Куйбіда В. С., Карпенко О. В., Наместнік В. В. Цифрове урядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. Серія: Державне управління, №1. 2018. С. 5–10.
3. Проект Закону про Національну програму інформатизації від 04.11.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73095.
4. Цифрові паспорти, COVID-сертифікати, еПідтримка: 100 перемог Дії та Мінцифри. URL: <https://diia.gov.ua/news/cifrovi-pasporti-sovid-sertifikati-ueridtrimka-100-peremog-diui-ta-mincifri> (дата звернення: 29.05.2022)
5. Хлібороб Н. Цифровий уряд: світові тенденції як орієнтири для формування правової політики в Україні. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2021. Випуск 73. С. 86–94.

ЗМІСТ

ПРОГРАМА. Всеукраїнська науково-практична конференція «VII юридичні могилянські читання»	1
---	---

ТЕЗИ. Всеукраїнська науково-практична конференція «VII юридичні могилянські читання»	7
---	---

Секція: Приватне право

Валецька О. В. Аналіз змін у трудовому законодавстві в період воєнного стану	8
--	---

Панченко С. С. Правова природа цивільно-правового строку	11
--	----

Панченко С. В. Значення судової практики як джерела цивільного договірної права	13
---	----

Січко Д. С. Правова природа шлюбного договору правової культури особи	15
---	----

Яновицька Г. Б. Умови цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури	17
--	----

Павлова Т. О., Барбулат В. С. Судимість як правовий наслідок засудження за кримінальний проступок	21
---	----

Шведова Г. Л., Чухліб А. І. Незаконний обіг зброї в сучасній Україні: кримінологічний вимір	24
---	----

Мамчур Л. В., Ситцевой В. В. Дотримання вимог до оформлення документів та виготовлення їх копій при здійсненні професійної діяльності адвокатом	29
--	----

Мамчур Л. В. Абсолютність права особи на таємницю про стан здоров'я в українських реаліях	33
---	----

**Секція:
Теорія, історія, філософія, соціологія права,
юридична психологія: порівняльне правознавство**

<i>Лісна І. С.</i> Антисемітизм як офіційна політика націонал-соціалістичного уряду Німеччини.	36
<i>Ковальова С. Г.</i> Еволюція розуміння злочину в Українському праві доби Великого Князівства Литовського у достатутівий період (друга половина XVI- початок XVI старший.).....	39
<i>Озерський І. В.</i> Про оптимізацію проходження асистентської практики студентами магістратури юридичного факультету Чорноморського національного університету імені Петра Могили	44
<i>Ткаля О. В.</i> Співвідношення та взаємозв'язок правової культури суспільства та або суду.....	47

**Секція:
Публічне право**

<i>Кобак М. В.</i> Забезпечення доступу до суду в умовах війни.....	53
<i>Казарян Е. Г.</i> Покарання за насильницькі злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості	55
<i>Коваль А. А., Самойленко М.</i> Аналіз змін до Кримінального кодексу в умовах воєнного стану	58
<i>Коновалов В. В.</i> Кримінальне законодавство потребує удосконалення	63
<i>Коновалов В. В., Коновалов В. В.</i> До питання про кваліфікацію діянь з виготовлення саморобних стрілецьких пристроїв	69

**Секція:
Дискусія молодих вчених**

<i>Василенко В., Каплій О. В.</i> Інформаційна доступність жестикомовних осіб у судовому процесі.....	73
<i>Журавська А., Січко Д. С.</i> Цивільно-правова природа інституту спадкового договору	79

<i>Кісіляк Д., Ковальова С. Г.</i> Бюрократія як елемент політико-правового порядку.....	83
<i>Киянчук А., Озерський І. В.</i> Правові важелі психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам в умовах війни.....	85
<i>Лисенко О. С., Блага А. Б.</i> Гендерні стереотипи в умовах воєнного стану	89
<i>Орел В., Каплій О. В.</i> Цифрове урядування: сучасний спосіб побудови системи публічного управління	94

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Редактор *Н. Лебединцева*.
Технічний редактор, комп'ютерна верстка *Н. Кардаш*.

Підп. до друку 29.06.2022.
Формат 60x84¹/₁₆.
Гарнітура «Times New Roman».
Ум. друк. арк. 6,28. Обл.-вид. арк. 6,25.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2018.

